

Izabella Smentek

Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie

Czy współczesny Kościół modli się o Paruzję? Inspirowana przez Ducha Świętego prośba o powtórne przyjście Chrystusa we współczesnej liturgii Kościoła w Polsce

IS THE CHURCH OF TODAY PRAYING FOR THE PAROUSIA? THE HOLY SPIRIT- INSPIRED PLEA FOR THE SECOND COMING OF CHRIST IN THE LITURGY

Does the contemporary Church pray for the parousia? The article takes into account the contemporary liturgical texts. According to the words of Apocalypsis, the Holy Spirit inspires the joyful prayer for the parousia. That's why this prayer, if actually present, can be treated as the source of light on the intrinsic activity of the Holy Spirit in the Church.

In the Missal and Divine Office many texts concerning the final coming of Lord can be found. Predominantly in advent, claims like: "Maranatha. Come, Lord Jesus" are to be heard. Does it mean that the Church really requests the God to accomplish the story of this world? It seems difficult to distinguish, especially in the eucharistic worship, between the liturgical retrospection, the prayer for sacramental coming of our Lord here and now, His very presence in our history and the claim for eschatological fulfillment.

Apart from this, we find numerous prayers for help, in order that we could prepare ourselves for the events next to parousia, that is for the Last Judgement and resurrection. The Church also humily asks the Lord Jesus and God the Father for overcoming the death, merciful judgement, for the final justice, for the elimination of every evil and resurrection in glory for the believers. But can we say that the voice of the Church – the Bride missing the final presence

of the Saviour, is to be heard in contemporary liturgical worship? Theologians, like e.g. Joseph Ratzinger, suppose, we cannot dare to express this prayer nowadays as the author of "Didache" did. However, wherever even in timid form appears the prayer for parousia, we hear in it the joyful claim of the Holy Spirit who encourages the Church to desire the full presence of the Lord, the unique divine justice and to wait for the eternal fulfillment in the community of resurrection..

Key words: Holy Spirit, parousia, Church, liturgy, peace and joy.

Eklezjalne *vestigia* Ducha Świętego

Poznanie działania Ducha Świętego w modlitwie Kościoła

Przed teologami staje zadanie, aby wskazać, w jaki sposób przez refleksję nad życiem Kościoła można odsłonić coś z tajemnicy Ducha Świętego. Czymś zwyczajnym byłoby opisywanie Kościoła według kształtującej jego istotę tajemnicy trynitarniej – jako Ludu Bożego, Mistycznego Ciała Chrystusa, Świątyni Ducha Świętego. Czy możliwe jest przyjęcie niejako odwrotnego kierunku? Czy można „odsłonić coś z tajemnicy Ducha”, czy uprawnione jest stawianie sobie takich zadań, skoro Objawienie zakończyło się wraz ze śmiercią ostatniego Apostoła? Sformułowanie „odsłonić coś z tajemnicy” nie usurpuje sobie prawa do uzupełniania Objawienia, a jedynie wyraża pragnienie pogłębiania refleksji dotyczącej Trzeciej Osoby Trójcy Świętej. Właśnie takie pragnienie odkrywania i wyrażania w każdej epoce niezmiennej tajemnicy przedwiecznego Boga stanowi czynnik ożywiający teologię.

Gdzie zatem można znaleźć *vestigia* Ducha Świętego w misterium Kościoła? Skoro Duch ożywia Kościół, skoro stanowi zasadę jego jedności i działania, nie można sądzić, że Jego wpływ ogranicza się do jakiegoś jednego, czy kilku aspektów życia wspólnoty eklezjalnej. Działanie Parakleta obejmuje istnienie Kościoła jako całości, ożywia je i kształtuje. Specyficznym przejawem Jego twórczej obecności jest inspirowana i kierowana przez Niego modlitwa. Kościół wyrasta przecież z otwartego na zstąpienie Ducha Wieczernika. „Nikt też nie może powiedzieć bez pomocy Ducha Świętego: «Panem jest Jezus»” (1 Kor 12, 3). Ten, który jest wzajemną Miłością Ojca i Syna, sprawia, że człowiek i zjednoczona na sposób sakramentu wspólnota¹ rzeczywiście zwraca się do Boga Trójjedynego. To On prowadzi naszą modlitwę

¹ Por. Konstytucja *Lumen gentium* (dalej: KK) 1.

i daje w niej o sobie znać². Dzięki Niemu modlitwa odbywa się zgodnie z logiką trynitarną, to znaczy otwiera przez Chrystusa i w Chrystusie na kontemplację Ojca³.

Skoro zgodnie z zasadą *lex orandi lex credendi* na podstawie modlitwy Kościoła można odczytać to, w co wierzy i czym żyje wspólnota wiary, czyli jak działa w niej ożywiający ją Duch Święty, powstaje pytanie: W jakiej modlitwie można oczekiwać najbardziej skondensowanego działania Ducha? Odpowiedź daje *Pismo Święte*: „Duch i Oblubienica mówią: «Przyjdź!»” (Ap 22, 17). Ze słów autora natchnionej księgi dowiadujemy się, że przez wieki modlitwa Kościoła – Oblubienicy o Paruzję będzie zanoszona wraz z Duchem Świętym i przez Niego inspirowana. Można się więc spodziewać odkrycia w niej „czegoś z tajemnicy Ducha” prowadzącego Kościół. Duch, który ziemskie pielgrzymowanie przenika tchnieniem życia wiecznego, kieruje całe stworzenie, całe dzieje do ostatecznego kresu w nieskończoności Boga⁴.

Nieprzypadkowo autor *Apokalipsy* pisze, że Duch i Oblubienica mówią: „Przyjdź”. Właśnie prośba o Paruzję wyraża oblubieniczy charakter więzi Chrystusa i Kościoła. Kościół określony jako Lud Boży oczekuje sądu. Nawet jeśli prosi o przyście Pana w nadziei sprawiedliwości i wybawienia, to możemy się doszukiwać w takim ujęciu motywacji oczekiwania dóbr od Zbawcy, a nie przede wszystkim Jego samego. Metafora Oblubienicy podkreśla pragnienie pełnej obecności Zbawiciela, które przeważa nad obawą, związaną z poczuciem własnej niedoskonałości. Na pierwszy plan wysuwa się motywacja miłości do Pana; miłości wzbudzonej przez Ducha Świętego. Wśród modlitw Kościoła, również współczesnego, należy spodziewać się więc prośby tego rodzaju:

„Przyjdź, Panie Jezu wraz ze świętymi, w chwale i w blasku obłoku. Niech Śmierć i Otchłań już nie tryumfują. Niech żywioty tego świata, ziemia i morze wydadzą Twoich zmarłych (por. Ap 20, 13) i niech nastąpi wreszcie zmartwychwstanie i życie wieczne”, albo: „Przyjdź, Panie Jezu, przemień ten świat według odwiecznego zamysłu Ojca. Przyjdź, Panie Jezu, do nas sądzonych według tego, co bez znaczenia. Przyjdź, i osądź według jedyne go istotnego kryterium: według osobowej Prawdy, którą Ty sam jesteś”.

Czy taką modlitwę – nie dosłownie, ale co do treści – zanoszą współczesny Kościół? Ta część Kościoła, która jest w niebie, woła bezustannie (por. Ap 7, 15), wielkim głosem i z niecierpliwością (por. Ap 6, 10)

² Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem* (dalej: DeV) 65.

³ Por. tenże, Adhortacja *Novo millennio ineunte* (dalej: NMiE) 32.

⁴ Por. DeV 64.

o Paruzję i ostateczną, zbawczą sprawiedliwość. Święty Jan Paweł II pisze, że kierowany przez Ducha Świętego Kościół stale przyzywa powrotu Pana⁵. Thomas Merton nazywał w połowie XX wieku pragnienie wyczekiwania objawienia się chwały Boga w Chrystusowej Paruzji największą potrzebą „naszych czasów”⁶. Czy chodzi jedynie o „nasze czasy” i tylko o „wyczekiwanie”? To sformułowanie należy uznać za niewystarczające, gdyż sugeruje bierność. Wołanie o przyjsście Pana to potrzeba, ale i zarazem, zadanie Kościoła. Chrystus przychodzi na prośbę Ducha i Oblubienicy⁷. Należy zatem wnioskować, że modlitwa o Jego przyjsście znajduje się wśród prośb, które Kościół kierowany przez Ducha stale zanosi do Boga. Jeżeli tak, to w pierwszej kolejności trzeba jej szukać nie w przejawach prywatnej pobożności, czy wśród niezliczonych wspólnot charyzmatycznych, ale w oficjalnej liturgii, ponieważ to ona ma szczególny walor *locus theologicus* dla dogmatycznej refleksji.

Liturgia jako obszar badań teologii dogmatycznej

Potraktowanie liturgii jako podstawy refleksji dogmatycznej wymaga założenia, że liturgia rzeczywiście odpowiada wierze Kościoła oraz że odbywa się w niej przekaz Objawienia. W modlitwie Kościoła symbole wiary są proklamowane i uobecnianie⁸.

Prawdziwość takiej tezy wielokrotnie potwierdza Magisterium Kościoła. Już Celestyn I mówi, że norma modlitwy ustala normę wiary.⁹ Co to znaczy? Liturgia publicznie świadczy o wierze. Nie określa jej swoją mocą, lecz może dostarczyć argumentów i świadectw, ponieważ podlega Magisterium¹⁰. Nie stwarza wiary, lecz raczej idzie za nią¹¹. Pius XI zauważa, że nawet wierni o wyższej kulturze umysłowej mogą dzięki liturgii uzupełnić swoje wiadomości teologiczne¹².

⁵ Por. Jan Paweł II, adhortacja *Orientalis Lumen* (dalej: OL) 8.

⁶ Por. T. Merton, *Modlitwa kontemplacyjna*, przeł. M. Dybowski, Poznań 1986, s. 107.

⁷ Por. J. Warzeszak, *Pneumatologia współczesna*, Warszawa 2009, 294.

⁸ Por. A. Dulles, *The craft of theology. From symbol to system*, Crossroad 1992, 19; *Models of revelation*, New York 1985, 140.

⁹ Por. S. Głowa, I. Bieda (red.), *Breviarium fidei*, Poznań 1989 (dalej: BF), *Indiculus*, VII, 630.

¹⁰ Por. tamże, *Mediator Dei*, VII, 635.

¹¹ Por. tamże, *Munificentissimus Deus*, VII, 636.

¹² Por. tamże, *Divini cultus*, VII, 634.

Współczesna teologia podkreśla, że liturgia stanowi *locus theologicus* jako przestrzeń rezonansu wiary. Odzwierciedla jej historyczny kształt. Świadczy o tym, czym żyje Kościół. Może być przedmiotem badań dogmatyki rozumianej jako refleksja nad wiarą¹³. Można w niej poznać człowieka modlącego się¹⁴. Nie tylko. Liturgia to przecież także działanie Chrystusa w Kościele, uobecnienie Jego misterium¹⁵. Dlatego najczęściej mówi o Kościele, o jego odniesieniu do Chrystusa ta modlitwa, która wybrzmiewa w liturgii. W misterium Chrystusa wprowadza Duch Święty. To dzięki Niemu liturgia zyskuje swą sakramentalną skuteczność¹⁶. Staje się rzeczywistością, nie tylko znakiem. Zawiera w sobie i przedstawia Bogu rzeczywistość Kościoła ożywionego działaniem Ducha Świętego. Liturgia okazuje się więc najwłaściwszą przestrzenią dla zadania postawionego przez organizatorów sympozjum; poszukiwania i odkrywania działania Ducha Świętego w doświadczeniu Kościoła. Szczególne miejsce w tym obszarze zajmuje *Mszał* i *Liturgia Godzin*. To *Mszał* – najważniejsza księga modlitwy i to modlitwy trynitarnej¹⁷ – ukazuje wiarę Kościoła¹⁸. Stanowi więc istotne źródło teologiczne.

Jeżeli liturgia wyraża to, w co i jak wierzy Kościół, to również i to, że Lud Boży – Oblubienica nie tylko wierzy w Paruzję i jej oczekuje, ale również to, jak oczekuje, czyli jak żyje inspiracją Ducha Świętego. Prośba o Paruzję stanowi więc szczególny styk wiary i modlitwy Kościoła tak, jak uprzedzająco mówi o niej autor *Apokalipsy*. Odnośnie wiary wystarczyłoby powiedzieć, że Kościół wierzy w powtórne przyjście Pana i tę wiarę wyznaje. Modlitwa o Paruzję to wyraz postawy, tęsknoty, dążenia, jednym słowem – sposobu życia inspirowanego przez Ducha Ożywiciela. Kościół, który modli się o Paruzję, żyje nadzieją i wychodzi naprzeciw nadchodzącego Pana. Tę prawdę oddaje metafora Kościoła – Oblubienicy oznaczającej wspólnotę uczniów oczekujących z miłością swego Zbawiciela.

¹³ Por. J. Knop, *Ecclesia orans. Liturgie als Herausforderung für die Dogmatik*, Freiburg – Basel – Wien 2012, s. 10-14.

¹⁴ Por. tamże, s. 16.

¹⁵ Por. tamże, s. 34; J. Ratzinger, *Kościół – znak wśród narodów. Pisma eklesjologiczne i ekumeniczne*, [w:] K. Gózdź, M. Górecka (red.), *Opera omnia*, t. VIII/1, przeł. W. Szymona, Lublin 2013, s. 152n.

¹⁶ Por. J. Knop, *Ecclesia...*, dz. cyt., s. 35.

¹⁷ Por. J. Miazek, *Trzecie wydanie Mszалу Rzymskiego Pawła VI*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XVI/2003, s. 181.

¹⁸ Por. C. Giraud, „*In unum corpus*”. *Wymiar eschatologiczny epiklezy anaforycznej*, [w:] K. Porosło (red.), „*A świętyni w nim nie dojrzałem...*” *Liturgia i eschatologia*, Tyniec 2012, s. 133.

Paruzja i liturgia

Zdaniem Margaret Barker, pierwsi chrześcijanie spodziewali się Paruzji jeszcze za swego życia i w tym znaczeniu używali w liturgii wezwania: „Maranatha”. Po okresie apostołskim nastąpił zwrot ku rozumieniu tego wyrażenia jako prośby o przyjście Pana w Eucharystii¹⁹. W starożytnym *Didache* znajduje się wypowiedziana wprost prośba: „Niech przeminie ten świat”²⁰. Patrologowie zapewniają, że właśnie sformułowanie „niech przeminie”, a nie „niech przemieni” (łaska) jest prawidłowe i wyraża tęsknotę za przyjściem Chrystusa. Eschatyczny charakter prośby podkreśla zakończenie tekstu: „Przyjdź, Panie Jezu”. Jest ona włączona w kontekst dziękczynienia, co przywodzi na myśl jeden ze śladów działania Ducha Świętego – wdzięczność.

Teologowie zwracają uwagę na silnie wyrażone oczekiwanie Paruzji w wywodzącej się z Bizancjum liturgii wschodniej. Oczekiwanie to daje się z łatwością zauważyć nie tylko w słowach, ale i w architekturze sakralnej i w samej formie liturgii²¹. Również liturgia zachodnia, choć może w mniej spektakularny sposób, zwraca się ku Bogu, który przychodzi²². Już sama, przestrzegana w średniowieczu, a zarzucona później, orientacja architektoniczna świątyni mówiła o poszukiwaniu i oczekiwaniu ojczyzny niebieskiej²³. Joseph Ratzinger mówi w tym kontekście o paruzyjnym ukierunkowaniu liturgii, o gotowości proklamowanej bez słów²⁴. Symbolika ta była obecna w liturgii trydencckiej, kiedy lud i kapłan zwracali się wspólnie w jednym kierunku, ku przychodzącemu Chrystusowi²⁵. Chcąc ją przypomnieć, Benedykt XVI wprowadził praktykę umieszczania krzyża na środku ołtarza, na wprost celebransa, tak, aby – podobnie jak w kościołach orientowanych – wszyscy patrzyli w kierunku nadchodzącego Zbawiciela²⁶.

¹⁹ Por. M. Barker, *Parousia and Liturgy*, <http://www.thinlyveiled.com/barker/parousia.htm>.

²⁰ Por. *Nauka dwunastu Apostołów (Didache)*, [w:] M. Starowieyski (red.), *Pierwsi świadkowie*, przeł. A. Świderkówna, Kraków 1998, s. 38.

²¹ Por. P. Nowakowski, *Eschatologiczny charakter liturgii wschodniej obrządku bizantyjskiego*, [w:] *A świątyni...*, dz. cyt., s. 56, 71-73.

²² Por. K. Porosło, „Już” i „jeszcze nie” – *liturgia jako eschaton*, [w:] *A świątyni...*, dz. cyt., s. 195.

²³ Por. M. Zachara, *Eschatologiczny wymiar chrztu i Eucharystii w wybranych świadectwach z I tysiąclecia*, [w:] *A świątyni...*, dz. cyt., s. 48.

²⁴ Por. J. Ratzinger, *Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, t. XI, [w:] *Opera omnia...*, dz. cyt., s. 67.

²⁵ Por. tamże, s. 74n.

²⁶ Por. K. Porosło, „Już”..., dz. cyt., s. 197n.

Już sam rok liturgiczny łączy w sobie dwa aspekty: antycypacji uczy niebiańskiej²⁷ i odsłaniania misterium Chrystusa w postawie nadziei i oczekiwania Jego powtórnego przyjścia²⁸.

Biorąc pod uwagę teksty liturgiczne docieramy do tego, co Kościół mówi o sobie i to własnymi słowami. Jednocześnie w słowach tych rozbrzmiewa głos Ducha Świętego, który prowadzi zgromadzenie liturgiczne i zwraca jego myśli w kierunku eschatonu²⁹. Liturgiczne wołanie o przyjście Pana uwzględnia potrójną interpretację – przychodzenie tu i teraz, w Eucharystii i całej rzeczywistości Kościoła oraz przyjście na końcu czasów. *Katechizm Kościoła Katolickiego* zapewnia jednak, że liturgia i Eucharystia są zawsze ukierunkowane eschatycznie³⁰.

Teologia
pastoralna

Prośby o właściwe przygotowanie do Paruzji

Prośba o właściwą dyspozycję

Obok prośb o nadzieję w tekstach liturgicznych nie brakuje stwierdzeń, że mamy ufność i z nadzieją oczekujemy powtórnego przyjścia Pana³¹. Zgromadzenie liturgiczne wyznaje, że Chrystus powróci w chwale³² oraz to, że Kościół potrzebuje wsparcia z wysoka w swym oczekiwaniu³³.

Kościół prosi o nadzieję, ale również przyznaje się do mocnej nadziei³⁴. Zdania mówiące, że oczekujemy, dotyczą zarówno Paruzji³⁵, jak i tego, co spodziewamy się otrzymać po niej³⁶. Modlitwy eucharystyczne obfitują w stonowane stwierdzenia, bez podkreślenia intensywności

²⁷ Por. P.-M. Gy, *L'eschatologie de la liturgie en notre temps*, „La Maison – Dieu”, 209(1997), n 1, s. 43-45.

²⁸ Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* (dalej: KL) 102.

²⁹ Por. R. Woźniak, „*Ad futuram rei memoriam*” – liturgia, chrześcijańska koncepcja czasu i „ta eschata”, [w:] *A świętymi...*, dz. cyt., s. 167.

³⁰ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* (dalej: KKK) 1130, 1403, 2772

³¹ Por. *Aklamacja po Przeistoczeniu*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 482.

³² Por. *Obrzędy wstępne Mszy św.*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 574.

³³ Por. *3 Prefacja o Najświętszej Maryi Pannie*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 450.

³⁴ Por. *I Modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 671; *5 Prefacja zwykła*, tamże, s. 640.

³⁵ Por. *IV Modlitwa eucharystyczna*, tamże, s. 594.

³⁶ Por. *6 prefacja na niedziele zwykłe*, tamże, s. 636.

oczekiwania³⁷. Podobnie twierdzący charakter mają prefacje o świętych, które mówią o zmaganiach koniecznych, aby osiągnąć wieczną nagrodę. Ich tematem jest związany z tym wysiłek moralny i nagroda w aspekcie indywidualnym³⁸. Bardziej emocjonalne zabarwienie napotykamy natomiast w hymnach brewiarzowych, gdzie Paruzja kojarzona jest metaforycznie z „zorzą słońca wieczności”³⁹ i „blaskiem zwycięskiego Chrystusa”, przed którym ustępują ciemności⁴⁰. Oczekiwaniu towarzyszy tu już nie ton obojętny, ale afirmacja spodziewanej przyszłości. Żądanie, aby ciemności ustąpiły, to już wezwanie do aktywnego przygotowania do Paruzji.

3 *Prefacja o Najświętszej Maryi Pannie* mówi, że Maryja wspiera Kościół w dążeniu do wiecznej ojczyzny, aż nadejdzie dzień Pański⁴¹. Jest to raczej stwierdzenie niż prośba, ale wspomina o pewnej aktywności; o dążeniu, które jest wychodzeniem naprzeciw przybywającego Chrystusa. Kościół pragnie właściwie spożytkować to dążenie. Liturgia Adwentu często powtarza wołanie: „Przyjdź, Panie Jezu”. Nie zawsze jednak można powiedzieć, że ma ono znaczenie prośby wprost o Paruzję. Niekiedy kontekst wskazuje na to, że chodzi np. o właściwą postawę oczekiwania, tj., pobożnie, w miłości, bez pokus, oraz o wyznanie wiary w powtórne przyjście Zbawiciela⁴². Kościół modli się w adwentowej liturgii o odpowiednie przygotowanie na przyjście Pana. Dotyczy to Jego wielokrotnego przychodzenia w historii⁴³, ale i tego ostatecznego w chwale, w dzień sądu⁴⁴. Podobne treści pojawiają się zresztą i w innych momentach roku liturgicznego⁴⁵. Są to prośby zanoszone do Boga Ojca, a nie bezpośrednio kierowane do Chrystusa: „Przyjdź, czekamy”.

Prośba o właściwą dyspozycję oczekiwania dotyczy czujności i – w kontekście sądu – zachowania od grzechów, niekiedy konkretnie

³⁷ Por. *III Modlitwa eucharystyczna*, tamże, s. 590n.

³⁸ Por. *Prefacje o świętych*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 455.

³⁹ Por. *Hymny jutrzni. Niedziela I i III tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV, Pallottinum 1988, s. 523, 751.

⁴⁰ Por. *Hymn jutrzni. Środa I tygodnia*, tamże, s. 571.

⁴¹ Por. 3 *Prefacja o Najświętszej Maryi Pannie*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 450.

⁴² Por. *Prośby i modlitwa jutrzni. II niedziela adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I, Pallottinum 1982, s. 188.

⁴³ Por. *Kolekta. I niedziela adwentu*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 29; *Kolekta. Poniedziałek I tygodnia adwentu*, tamże, s. 36.

⁴⁴ Por. *Kolekty I tygodnia adwentu*, tamże, s. 42.

⁴⁵ Por. *Modlitwa po komunii*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 572; *Hymn niesporów. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 1661.

wymienionych⁴⁶. Właściwe przygotowanie to również wysiłek wiernych i o to również modli się Kościół świadomy, że wartość eschatyczną mają tylko te czyny, które są „dokonane w duchu”⁴⁷. Niektóre sentencje liturgiczne koncentrują się na aspekcie moralnym, na osobistym uświęceniu przez upodobnienie do Chrystusa, na indywidualnym przygotowaniu do życia wiecznego⁴⁸. Prośby o właściwą dyspozycję na przyjście Pana wymieniają też poszczególne elementy takiej gotowości, a więc mocną wiarę, nadzieję i miłość⁴⁹. Kościół prosi, aby przyjściu Chrystusa – Sędziego towarzyszyła radość świętych, a nie trwoga⁵⁰. Nie jest to jednak jeszcze wołanie: „Przyjdź, osądź!”

Ze stwierdzeniami, że wierzymy i oczekujemy, wiąże się prośba o to, byśmy właściwie oczekiwali i byli przygotowani. Dotyczy to wszystkiego, co ma miejsce przed Paruzją. Tu również należy wspomnieć te teksty, w których silnej akcentuje się historyczno-liturgiczne uobecnianie i antycypację przyjścia Pana oraz skutki zbawczego dzieła potrzebne w doczesnej drodze Kościoła⁵¹. W perspektywie Paruzji, nie tracąc z oczu przyszłości, ale właśnie ze względu na nią, Kościół modli się o to, co potrzebne w drodze. Stąd dwoisty niekiedy wydźwięk takiej modlitwy. Wydaje się np., że sformułowanie: „Przybądź, Panie” dotyczy wprost powtórnego przyjścia Zbawiciela, ale towarzyszące takiemu wołaniu prośby wskazują, że chodzi o Jego przychodzenie w doczesności; o uwolnienie od grzechu i odsunięcie pokus⁵², o okazanie

⁴⁶ Por. *Kolekta 3 niedzieli wielkanocnej*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1056; *Modlitwa I niedzieli adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 140; *Prośby jutrzni. Czwartek I tygodnia adwentu*, tamże s. 167; *Prośby jutrzni. Poniedziałek 2 tygodnia adwentu*, tamże, s. 195.

⁴⁷ Por. *Kolekta. 1 niedziela adwentu*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 31.

⁴⁸ Por. *Modlitwa po Komunii. 20 niedziela zwykła*, tamże, s. 913; *Modlitwa kapłana po „Ojcie nasz”*, tamże, s. 513; *Modlitwa nad darami i po Komunii Św. I niedziela adwentu*, tamże, s. 34, 38, 41; *Kolekta. Piątek II tygodnia adwentu*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 70.

⁴⁹ Por. *Obrzędy chrztu*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1096; *Modlitwa popołudniowa w adwencie*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 132; *Prośby Jutrzni. Czwartek Oktawy Wielkiejnocy*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II, Pallotinum 1984, s. 471.

⁵⁰ Por. *Kolekta. Środa 6 tygodnia wielkanocnego*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 566; *Kolekta wieczornej mszy wigilijnej*, tamże, s. 124.

⁵¹ Por. np. *Antyfony przed Ewangelią 21. XII*, tamże, s. 115.

⁵² Por. *Hymn Godziny czytań. Piątek II tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III, Pallotinum 1987, 760.

wiernym łaskawości⁵³, o pomoc w opanowaniu trosk doczesnych⁵⁴, o obudzenie wiary i wzrost cnót⁵⁵, Do tej „przedparuzyjnej” grupy należą także zanoszone ze względu na dzień Pański prośby o wzrost Kościoła i zbawienie świata⁵⁶.

Pneumatologiczna wymowa próśb o to, co przed Paruzją

Powyższe modlitwy wyrażają gotowość i pewność Paruzji, stanowią prośby o właściwe do niej przygotowanie, ale nie bezpośrednio o przyjęcie Pana. Nie mają charakteru przynaglenia czy niecierpliwości. Jak przy każdej modlitwie, tak i tu można zauważyć i wskazać inspirację Ducha Świętego. Gdy Kościół prosi o właściwą dyspozycję wobec zapowiedzianego dnia Pańskiego, działający w nim Duch Pocieszyciel umacnia nadzieję i poucza o grzechu.

Duch Święty sprawia przychodzenie Chrystusa w rzeczywistości sakramentalnej. Najpełniej odbywa się to w Eucharystii⁵⁷. Dlatego nawet modlitwa: „Przybądź, o Panie, aby nas wybawić”⁵⁸, może być rozumiana jako wołanie o bliskość Pana teraz, w drodze. Z jednej strony prośba o Paruzję we Mszy św. wydaje się nie na miejscu, bo przecież Eucharystia to już uobecnianie chwały. Z drugiej strony wyznajemy, że oczekiwanie wciąż trwa. Liturgia daje przedsmak nieba, zadatek przyszłej chwały, ale to nie kończy oczekiwania⁵⁹. Przeplatają się w niej elementy zrealizowane i niedokonane w eschatologii. Eucharystyczne przychodzenie, obejmujące antycypację przyszłości i udział w wiecznym życiu Boga, zostaje zrównoważone przez wyznanie oczekiwania. Nie jest ono jedynie bierne. Jest przepojone czujnością i związane z wysiłkiem moralnym⁶⁰. Zarówno eucharystyczne uobecnianie ostatecznego zwycięstwa Chrystusa, a więc Jego Paruzji, jak i pełne gotowości oczekiwanie Kościoła odbywa się „przez moc Ducha Świętego”

⁵³ Por. *Prośby jutrzni, środa I tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., 207.

⁵⁴ Por. *Kolekta. 2 niedziela adwentu*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., 42.

⁵⁵ Por. *Prośby jutrzni 1 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., 146; *Prośby niesporów 1 tygodnia adwentu*, tamże, 148n.

⁵⁶ Por. *I modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., 1516; *Modlitwa po Komunii Św. 5 niedziela zwykła*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., 560.

⁵⁷ Por. DeV 61-62.

⁵⁸ Por. *Prośby niesporów. Wtorek 1 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., 156.

⁵⁹ Por. KL8, KL 47.

⁶⁰ Por. KL 6.

(KL 6). Czy jednak można odnaleźć prośbę skierowaną wyłącznie ku przyszłości, podobną do tej z *Didache* – „Przyjdź i niech przeminie ten świat”?

Prośby o to, co w wyniku Paruzji

W I tygodniu Adwentu Kościół prosi Boga o wybawienie od śmierci, rozproszenie niewiedzy, okazanie łaskawości i dopuszczenie do „domu wesela”. Każdej z tych prośb towarzyszy wezwanie: „Przybądź, Panie Jezu”⁶¹. Każda może być interpretowana dwojako – oczekiwane dobra mogą być udzielane teraz, w doczesności i ostatecznie, na końcu czasu. Natomiast prośba o wybawienie od śmierci wiąże się jednoznacznie z Paruzją. Przyjście Pana przyniesie przecież zbawienie, sprawiedliwość, uwolnienie od zła, pokój, wolność. Są to „dobra mesjańskie”, których świat zakosztował już przy pierwszym Jego przyjściu (por. Łk 4, 18) i które stale są obecne w Kościele jako „owoce Ducha” (por. Ga 5, 22), a w ostatecznej formie będą nam dane w wyniku Paruzji. Wszędzie tam, gdzie pojawia się prośba o zmartwychwstanie, o ostateczne uwolnienie od zła, o wieczność, należy ją uznać za modlitwę o powtórne przyjście Chrystusa, które warunkuje udzielenie tych dóbr. Można powiedzieć, że we wszystkich tych momentach Kościół modli się o powrót Zbawiciela, ale nie wprost. Czasami, jak np. w skróconej formie wyznania wiary, pomija się Paruzję, a wymienia się jej następstwa – zmartwychwstanie i życie wieczne⁶². Wśród prośb o to, co ma nastąpić w wyniku Paruzji, szczególne miejsce zajmują te dotyczące udziału w chwale zmartwychwstania, obejmujące tak Kościół jako całość, jak i poszczególnych wiernych.

Teologia
pastoralna

Modlitwy za zmarłych

Paruzja i śmierć to przeciwieństwa. Przyjście Chrystusa całkowicie i na zawsze eliminuje śmierć i usuwa jej skutki. Można więc się spodziewać, że wołanie o Paruzję znajdzie się wśród modlitw za zmarłych obok prośb o miłosierdzie.

W modlitwach za zmarłych znajdujemy, podobnie jak w przytoczonych powyżej tekstach, prośby o nadzieję związaną ze zmartwychwstaniem⁶³,

⁶¹ Por. *Prośby niesporów. Czwartek 1 tygodnia adwentu*, tamże, s. 169.

⁶² Por. *Odnowienie przyrzeczeń chrztu*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 289.

⁶³ Por. *Kolekta. Msza pogrzebowa w okresie wielkanocnym*, tamże, s. 1496; *Prośby niesporów. Oficjum za zmarłych, Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 1652n.

a także deklarację ufności w powstanie z martwych⁶⁴. Wyznaniu wiary w powszechne zmartwychwstanie towarzyszy prośba o to, co nastąpi po nim, a więc o zbawienie, ale także o radość dla zmarłych już teraz – jeszcze przed powszechnym powstaniem z martwych⁶⁵. W tych stwierdzeniach i prośbach daje się odczuć przynajmniej afirmacja Paruzji⁶⁶ i pewien ton przynaglenia⁶⁷. Skierowana do Boga Ojca prośba o „pełnię wiecznej radości” wskazuje, że chodzi o „pełnię Chrystusa” przy dopełnieniu się zbawczego planu⁶⁸. Słowa hymnu mówiące o wydzwignięciu do Ojca za sprawą Chrystusa zmartwychwstałego⁶⁹ współbrzmia z nauką św. Pawła o tym, że podobnie jak On będziemy wskrzeszeni z martwych (por. Rz 8, 11). Brewiarzowy hymn wyraża, bez wzmianki o Paruzji, ufność w zmartwychwstanie na wzór Chrystusa i prosi o nie Ojca. Duch Święty nie zostaje wymieniony. Domyślamy się, że to On ukrywa się za słowami modlitwy. Inspiruje ją i prosi wraz z Kościołem.

W liturgii za zmarłych dominuje troska o ich los – o zbawienie i wieczną radość. Czy zanoszona za zmarłych modlitwa dotyczy tego, co po Paruzji? Albo, czy wyłącznie tego?⁷⁰ Interpretacja powinna uwzględnić obydwa aspekty. Po pierwsze, papież Benedykt XII w bulli *Benedictus Deus* stanowczo potwierdził, że udział zbawionych w widzeniu uszczęśliwiającym rozpoczyna się jeszcze przed ich zmartwychwstaniem⁷¹. Po drugie, powszechne zmartwychwstanie stanowi w planie Bożym, nie dodatek, ale cel określający pełnię człowieczeństwa. Modlitwa za zmarłych uwzględnia obydwa aspekty. Wymienione w niej „zmartwychwstanie w chwale” i „pełnia wiecznej radości” dotyczą zarówno „pełni” w następstwie przyjścia Chrystusa, jak i tego,

⁶⁴ Por. *Hymn Godziny czytań. Oficjum za zmarłych*, tamże, s. 1625.

⁶⁵ Por. *Modlitwa po Komunii Św., 2 Msza w Dzień Zaduszny*, [w:] *Mszał ...*, dz. cyt., s. 1420; *Antyfona na Komunię. Modlitwa po Komunii Św., 3 Msza w Dzień Zaduszny*, tamże, s. 1422n.

⁶⁶ Por. *Antyfona na Komunię. 3 Msza we Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1810.

⁶⁷ Por. *Prośby II niesporów niedzieli 2 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 534.

⁶⁸ Por. *Modlitwa po Komunii. 3 Msza we Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1810.

⁶⁹ Por. *Hymn Godziny czytań. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 1755.

⁷⁰ Por. *Modlitwa po Komunii. 2 Msza Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1807.

⁷¹ Por. BF, dz. cyt., s. 108.

by zmarli już teraz mieli pewność przebywania z Nim⁷². W prośbach adwentowych nieszpórów modlitwie o wprowadzenie zmarłych do Królestwa Niebieskiego towarzyszy przynaglenie: „Przybądź, Panie Jezu” i wspomnienie przyszłego sądu⁷³. Czy to wystarczy, aby uznać taką modlitwę za wołanie o Paruzję? Nie można jednoznacznie tego powiedzieć, bo przecież „wprowadzenie do Królestwa” dopuszcza także interpretację wyprowadzenia z czyśćca.

Taka podwójna interpretacja okazuje się właściwa przy różnych wariantach prośb o „zmartwychwstanie w chwale”⁷⁴. Modlitwa o „życie wieczne” i powstanie zmarłych do życia” wspomina dzień ostateczny, ale w podtekście zawiera też pragnienie ocalenia od „śmierci drugiej”, przed którą już teraz chroni „posiadanie życia w sobie”⁷⁵. Za pomocą metafor „domu doczesnej pielgrzymki” i „wiecznego mieszkania w niebie” *Prefacja o zmarłych* mówi o szczęściu zaraz po śmierci, po opuszczeniu tego świata (por. 2 P 1, 13n), i o ostatecznym przebywaniu „u Ojca”⁷⁶. Modlitwy z mszy za zmarłych, chociaż wspominają dzień zmartwychwstania, wyrażają nie tyle tęsknotę za nim, ile troskę o indywidualną dyspozycję zmarłego i o jego los⁷⁷. Troska ta implikuje działanie Ducha Świętego, który usuwa grzech i jego skutki⁷⁸.

W tekście Mszy św. z *Wspomnienia wszystkich wiernych zmarłych* odnajdujemy ślad myśli o Paruzji⁷⁹. Słowa mówiące o tym, aby wszyscy zmarli zostali wyzwoleni z więzów śmierci, przywodzą na myśl znaną z *Apokalipsy* „pełną liczbę współsług i braci”, pełną – na końcu dziejów (por. Ap 6, 11).

Na końcu czasów Chrystus objawia w pełni swoje zwycięstwo. Paruzyjny motyw zwycięskiego Zbawiciela odnajdujemy zarówno

⁷² Por. *Prefacja. Wspomnienie wiernych zmarłych*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1513; *Modlitwa po Komunii. 2 listopada*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1058.

⁷³ Por. *Prośby nieszpórów 19 grudnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 311.

⁷⁴ Por. *Prośby nieszpórów. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 1664.

⁷⁵ Por. *Prośby jutrzni. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 1772.

⁷⁶ Por. *1 prefacja za zmarłych*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 664.

⁷⁷ Por. *Kolekta. Modlitwa po Komunii Św., Msza pogrzebowa w okresie wielkanocnym*, tamże, s. 1501; *Kolekta. Modlitwa po Komunii Św. Msza w rocznicę śmierci*, tamże, s. 1502n.

⁷⁸ Por. J. Warzeszak, *Duch Święty a grzech. Przyczynek do hamartiologii pneumatologicznej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XXII/2/2009, s. 166nn.

⁷⁹ Por. *Modlitwa nad darami. Wszystkich wiernych zmarłych*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1809.

w stonowanych stwierdzeniach, że oczekujemy Paruzji i zmartwychwstania⁸⁰, jak i w prośbach o wskrzeszenie umarłych⁸¹. O Chrystusowym zwycięstwie nad śmiercią mówią prośby posługujące się opozycją noc/dzień, czy ciemność/światło. Brzmi w nich nuta ponaglenia i niecierpliwości w oczekiwaniu na obudzenie umarłych⁸². Można je więc potraktować jako błagania – nie wprost – o Paruzję. Nieco inny charakter ma *Modlitwa nad darami* z 2 listopada⁸³ o „wyzwolenie z więzów śmierci” i „udział w życiu wiecznym”. Takie sformułowania implikują dwie interpretacje: chodzi o wyzwolenie z więzów śmierci już, jeszcze przed powszechnym zmartwychwstaniem tych, którzy śmierć mają już za sobą i „spoczywają w Chrystusie”, albo o ostateczne wyzwolenie, czyli o uzyskanie człowieczej pełni przy zmartwychwstaniu.

W liturgii nie brak trynitarne ujęcia tematu zwycięstwa nad śmiercią. Kościół wyznaje w niej i głosi trynitarne porządek zmartwychwstania. Pokłada ufność w Bogu Ojcu, że przywróci zmarłych do życia na wzór Chrystusowego Zmartwychwstania⁸⁴. Prosi, aby to uczynił i wprowadził nas z Nim do chwały⁸⁵. Zwraca się do Ojca i bezpośrednio do Chrystusa⁸⁶. Błaganie o doprowadzenie do chwały Zmartwychwstania zawiera w sobie wołanie o Paruzję, która je warunkuje, a słowa mówiące o „obdarzeniu nowym życiem” wskazują na dyskretną obecność Ducha Ożywiciela w zbawczym dziele. O Nim także, o Duchu, który jest Miłością Trójcy, mówi wielkopostna modlitwa o to, by zmarli „powstawszy w chwale”, cieszyli się miłością Boga na wieki⁸⁷.

Modlitwa o Paruzję wydaje się niedoceniona i dyskretnie ukryta, a jest to przecież – wraz z prośbą o Zmartwychwstanie – *par excellence* modlitwa za zmarłych, ponieważ dotyczy ostatecznego pokonania śmierci. Gdy Kościół modli się o Paruzję, mieszkańcy nieba i pielgrzymujący na ziemi realizują i umacniają swą jedność, wspólnie

⁸⁰ Por. *Antyfona na Komunię. 2 listopada*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1058.

⁸¹ Por. *Prośby niesporów. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 1652.

⁸² Por. *Hymn jutrzni. Prośby jutrzni*, tamże, s. 1638.

⁸³ Por. *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1057.

⁸⁴ Por. *Hymn Godziny czytań. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 1625.

⁸⁵ Por. *Prośby jutrzni. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 1654.

⁸⁶ Por. *Modlitwa po Komunii. Podwyższenie Krzyża Świętego*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1775.

⁸⁷ Por. *Prośby I niesporów 1 niedzieli Wielkiego Postu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 78.

zwracając się do Boga. Spełnia się wówczas powołanie człowieka i Kościoła do uczestniczenia w dziełach Bożych w tym szczególnym aspekcie: w pokonywaniu śmierci. Powołanie to może realizować się tylko w jeden sposób: dzięki współdziałaniu z Duchem Ożywicielem, Duchem, który jest Sprawcą mistycznej jedności Kościoła. Modlitwa za zmarłych stanowi wyraz jedności i odpowiedzialności wzajemnej poszczególnych części Kościoła. To także wyraz wzajemnej troski, a więc miłości i Komunii, które kształtuje Duch Pocieszyciel.

Modlitwa o zmartwychwstanie

Teologia
pastoralna

Prośby związane ze zmartwychwstaniem nie ograniczają się do formularzy związanych z modlitwą za zmarłych. Przy różnych przecież okazjach Kościół modli się o wskrzeszenie umarłych. Można wyróżnić w tych prośbach dwa motywy intonacyjne. Niektóre sformułowania podkreślają sam fakt zmartwychwstania, dzieło Chrystusa i skutek Jego przyścia. Inne – a tych jest ze zrozumiałych względów znacznie więcej – kładą nacisk na to, by ci, których obejmuje modlitwa, zmartwychwstali w chwale, do życia. Ich motywem jest więc nie tyle tęsknota za dopełnieniem się zbawczego dzieła, ile troska o wynik ostatecznego sądu.

Do pierwszej kategorii można zaliczyć adwentowe wołanie: „Przyjdź, Panie Jezu”. Zawartą w nich prośbę o „przywrócenie życia” można interpretować w aspekcie doczesnym, w którym dotyczy przywrócenia do życia łaski i odpuszczenia grzechów, a także eschatycznym, jako pragnienie zmartwychwstania i życia wiecznego⁸⁸. Co odnajdujemy w tego typu tekstach? Przede wszystkim zawierają wyznanie wiary. Niekiedy, co charakterystyczne, wymieniają skutki Paruzji bez wzmianki o niej samej⁸⁹. Kościół prosi w nich o właściwą dyspozycję, o ufność⁹⁰, bądź deklaruje pewność zmartwychwstania i ufność oczekiwania⁹¹. Wyważonym prośbom o „nowe życie” tu i teraz, po uwolnieniu od grzechów, i w przyszłości, po Paruzji, towarzyszy ufność i pewność spełnienia się Bożego planu⁹². Czy można w nich odnaleźć również ślad tęsknoty

⁸⁸ Por. *Prośby II niesporów 4 niedzieli adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 279.

⁸⁹ Por. *Wyznanie wiary*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 578.

⁹⁰ Por. *Kolekta. Modlitwa po Komunii. 3 niedziela wielkanocna*, tamże, s. 482.

⁹¹ Por. *Antyfona wejście. Msza św. w rocznicę śmierci w okresie wielkanocnym*, tamże, s. 1921; *Błogosławieństwo w adwencie*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 519, 521.

⁹² Por. *Liturgia chrzcielna Wigilii paschalnej*, tamże, s. 298; *Prośby niesporów Bożego Ciała*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 511.

czy niecierpliwości apokaliptycznej Oblubienicy? W brewiarzowej modlitwie Kościół przypomina: „Boże, obiecałeś, że ludzie powstaną z martwych” i woła: „Nie zapomnij na wieki o tych, którzy zeszedli z tego świata”⁹³. Owe „nie zapomnij” zawiera odcień ponaglenia, aby spełnienie obietnicy nie opóźniało się „na wieki”.

W modlitwie Kościoła spotykamy też afirmację przyszłego zmartwychwstania, a więc objawienia się chwały Boga. Jest to wprawdzie nie prośba o Paruzję, ale wyraz radości z tego, że ma nastąpić⁹⁴. W tym tonie brewiarzowy hymn mówi o spotkaniu Chrystusa, do którego „porwą nas obłoki” i prosi Go, byśmy uczestniczyli w pokonaniu śmierci⁹⁵. Jak rozumieć to „pokonanie śmierci?” Może nim być prowadzone już teraz życie łaski. Jednakże paruzyjna symbolika Chrystusa przychodzącego na obłokach nie pozostawia wątpliwości. Święty Paweł używa tych samych obrazów: w dniu zmartwychwstania będziemy porwani na obłoki, naprzeciw Pana – do Jego sfery bytowania, do Jego przestrzeni życia (por. 1 Tes 4, 17). Mamy więc do czynienia, choć jeszcze nie z prośbą o Paruzję, ale z afirmującym wyznaniem, że nastąpi i to „wkrótce” oraz z prośbą o zmartwychwstanie.

Prośby o „zmartwychwstanie w chwale”

Prośby o zmartwychwstanie dotyczą pośrednio, w pewien dyskretny sposób, Paruzji, bo przecież w jej wyniku następuje zakończenie, ograniczających się do doczesnego świata, praw śmierci. Zawiera się w nich afirmacja dzieła, a więc także podkreślenie znaczenia Jego powtórnego przyjścia.

Nieco inny wydźwięk mają modlitwy, w których dominuje temat „zmartwychwstania w chwale”. Tu szczególnie zaznaczone zostaje błaganie o zbawienie (proszących, zmarłych, całego Kościoła itd.). Oczywiście nie znaczy to, że w poprzedniej grupie ten aspekt miałby być zaniedbany czy pominięty. Chodzi o nieco inne rozłożenie akcentów. Przedmiotem większości modlitw mówiących o zmartwychwstaniu, co zresztą jest zrozumiałe, jest nie tyle samo zakończenie dziejów, ile ostateczny los tych, których modlitwy dotyczą. „Zmartwychwstanie w chwale” to zmartwychwstanie w Bogu, życie w Bogu (por. J 5, 29). Kościół prosi, aby Chrystus dał udział w swoim zmartwychwstaniu

⁹³ Por. *Prośby nieszpórów z wtorku 3 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 795.

⁹⁴ Por. *Prośby nieszpórów z wtorku 4 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 954; *Hymn Godziny czytań. Oficjum za zmarłych*, tamże, s. 1625.

⁹⁵ Por. *Hymn Godziny czytań. Niedziela 1 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 520.

tym, którzy Go naśladowają⁹⁶. W licznych prośbach o „doprowadzenie do chwały zmartwychwstania” nie należy dopatrywać się ponaglenia. Implikują jednak Paruzję, która stanowi przecież warunek wyzwolenia spod władzy śmierci⁹⁷. Podobny wydzwięk „modlitwy nie – wprost” mają skoncentrowane na doczesności słowa wyrażające troskę o to, by Chrystus przez życie sakramentalne doprowadził wspólnotę wiernych do zmartwychwstania⁹⁸.

W kontekście „zmartwychwstania w chwale” Kościół wypowiada prośby o owocność doczesnej pielgrzymki, a więc życia sakramentalnego i tego wszystkiego, co obejmuje określenie „służenia Bogu” na tym świecie⁹⁹. Modlitwa o „powstanie z martwych w Chrystusie” wyraża ufność i spokój pomimo perspektywy śmierci¹⁰⁰.

Gdy Kościół prosi o chwałę zmartwychwstania dla tych, którzy zasnęli w pokoju, spogląda nie tylko ku wieczności, ale obejmuje myślą także terażniejszość zmarłych, dla których źródłem pokoju jest pewność obiecanego zmartwychwstania i możliwość oglądania Boga, jeszcze zanim ono nastąpi¹⁰¹. Wezwanie, abyśmy „kiedyś stali się uczestnikami uwielbionego ciała Chrystusa”¹⁰² niesie w sobie sugestie, że nie stanie się to niebawem.

⁹⁶ Por. *Błogosławieństwo o Męce Pańskiej*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 718.

⁹⁷ Por. *Prośby nieszpórów z wtorku 4 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 910; *Prośby nieszpórów. Piątek po Popielcu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 63; *Prośby nieszpórów 1 tygodnia Wielkanocnego*, tamże, s. 79nn; *Prośby nieszpórów 6 tygodnia wielkanocnego*, tamże, s. 709; *Modlitwa po Komunii. Wielkanoc*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 309; *Modlitwa po Komunii. 2 niedziela wielkanocna*, tamże, s. 330; *Kolekta. 4 niedziela adwentu*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 95.

⁹⁸ Por. *Modlitwa po Komunii. 15 sierpnia*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1036; *Prośby nieszpórów Wielkiego Czwartku*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 359.

⁹⁹ Por. *Prośby II nieszpórów niedzieli w oktawie Wielkiejnocy*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 505; *Kolekta. Wielka Środa*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 377; *Kolekta. Piątek 2 tygodnia wielkanocnego*, tamże, s. 477.

¹⁰⁰ Por. *Błogosławieństwo wody chrzcielnej. Wigilia paschalna*, tamże, s. 286; *Prośby jutrzni. Wielki Piątek*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 372; *Hymn Godziny Czytań. Oficjum za zmarłych*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 1622.

¹⁰¹ Por. *Prośby II nieszpórów niedzieli 4 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 877.

¹⁰² Por. *Prośby II nieszpórów Niedzieli Palmowej*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 331.

Modlitwa o zmiłowanie i wybawienie od wszelkich więzów zwraca się do Chrystusa, który jest „zmartwychwstaniem naszym”¹⁰³. W jej tle znajduje się Paruzja – najczęściej nie wymieniana wprost, ale przecież oczywista, jako warunek powstania z martwych. Wezwaniu, zdawałoby się jednoznacznie na nią wskazującemu, „Przybądź, o Panie, aby nas wybawić” – towarzyszą prośby związane z doczesnością, a obok nich inne, odnoszące się do wybawienia od „śmierci wiecznej”, czyli od potępienia¹⁰⁴. Użyte w nich słowo; „wszyscy” każe sądzić, że ich tematem jest ostateczne wybawienie na końcu czasów.

Teologia
pastoralna

Czy można wśród tych prośb rozpoznać jednobrzmiący głos Ducha i Oblubienicy? *Apokalipsa* stosuje synonimy: Oblubienica – Małżonka Baranka – miasto – Jeruzalem Nowe, którego światłem jest Baranek. Symbole Miasta pełnego światła (por. Ap 21, 11; 21, 23nn; 22, 5), czy też towarzyszącego Zbawicielowi orszaku zbawionych wyobrażają Kościół w chwale, po dopełnieniu dziejów. Na ten obraz wskazują teksty mówiące o eschatycznym spotkaniu pokoleń¹⁰⁵. Tę samą symbolikę „nowego życia w światłości” znajdujemy w modlitwie o dar Ducha Świętego¹⁰⁶. Jego ślad – Ducha Dawcy radości – odnajdujemy w liturgii mówiącej o zmartwychwstaniu¹⁰⁷.

Czy można uznać, że teksty liturgiczne dotyczące powszechnego powstania z martwych odnoszą się tym samym do Paruzji? Czy są to prośby o oczywistość, o to, co i tak musi się stać? Na pewno przebija w nich, jeśli nie ponaglenie, to afirmacja Bożego planu wskrzeszenia umarłych. Przeważa jednak „aspekt praktyczny”: Paruzja jest pewna, zbawienie – nie dla każdego. Dlatego modlitwy koncentrują się na wyproszeniu tego, co nie jest pewne, na zmartwychwstaniu „ku życiu”. Są kierowane zazwyczaj do Ojca i do Chrystusa. Duch Święty raczej nie jest w nich wymieniany, ale ma przecież także udział w powszechnym powstaniu z martwych: „Ten, co wskrzesił Jezusa z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała mocą mieszkającego w was

¹⁰³ Por. *Litania do Najświętszego Serca Pana Jezusa; Prośby nieszpórów 3.01*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 455; *Prośby nieszpórów 5.01*, tamże, s. 469.

¹⁰⁴ Por. *Prośby nieszpórów z wtorku 3 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 253.

¹⁰⁵ Por. *Kolekta. Zmartwychwstanie Pańskie. Msza św. w dzień*, [w:] *Mszał z czytaniami. Niedziele...*, dz. cyt., s. 296; *Hymn jutrzni. Niedziela Wielkanocna*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 410; *Prośby II nieszpórów niedzieli 1 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 578.

¹⁰⁶ Por. *Kolekta. Zmartwychwstanie Pańskie. Msza św. w dzień*, [w:] *Mszał z czytaniami. Niedziele...*, dz. cyt., s. 296.

¹⁰⁷ Por. *Modlitwa nad darami. Msze o Najświętszej Maryi Pannie w okresie wielkanocnym*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1080.

swego Ducha” (por. Rz 8, 11). Działanie Trójcy Świętej *ad extra*, a więc i wobec człowieka jest jedno, angażuje wszystkie osoby Boskie, odpowiednio do trynitarnego porządku. Skoro Duch Święty „mieszka w nas”, to prosi w Kościele o powszechne zmartwychwstanie. Już teraz przyczynia się do przyszłego wskrzeszenia umarłych w Chrystusie.

Prośby o następstwa Paruzji

Nawet adwentowe wołanie: „Przybądź, o Panie i pozostań z nami” wymaga podwójnej interpretacji uwzględniającej przyjście Chrystusa w dniu ostatecznym i Jego przychodzenie w historii. Na takie możliwości wskazuje kontekst. Zwieńczone wezwaniem „Przybądź” prośby o królowanie Chrystusa mogą być spełniane częściowo już teraz, a ostatecznie w Paruzji¹⁰⁸. Modlitwa mówi też o dniu sądu, co sugeruje znaczenie eschatologiczne. Wielokrotnie w liturgii mamy do czynienia z takimi prośbami o „dobra mesjańskie”, których spełnianie rozpoczyna się już w doczesności, dzięki ofierze paschalnej Chrystusa oraz Jego przychodzeniu w Eucharystii i w całej rzeczywistości eklezjalnej, a które swoją realizację osiągną dzięki Paruzji. Do takich dóbr należy sprawiedliwość.

Teologia
pastoralna

Prośba o sprawiedliwość

Sprawiedliwość Boża wiąże się w szczególny sposób z Osobą Ducha Świętego. To On poucza o sprawiedliwości (por. J 16, 8). Sprawiedliwość jest owocem Jego obecności i działania. Wykładnię tego, czym jest Boża sprawiedliwość, znajdujemy w nauczaniu współczesnych papieży¹⁰⁹. W tym miejscu warto przypomnieć, że nie jest ona dobrem, którego w pełni można by doświadczyć na tej ziemi¹¹⁰. Toteż wszelkie prośby o wybawienie od zła, które są ostatecznie wołaniem o sprawiedliwość, należy wiązać z Paruzją¹¹¹.

W 3 niedzielę Adwentu Kościół modli się słowami *Psalmu* 146(145), które przeplata refren: „Przybądź, o Panie, aby nas wybawić”. O jakie przyjście prosi liturgiczne zgromadzenie wiernych? Na pewno chodzi tu o historyczne przypomnienie oczekiwania sprzed wieków. W tym sensie jest to retrospektywne wołanie o przyjście Odkupiciela, o Boże

¹⁰⁸ Por. *Prośby II niesporów 1 niedzieli adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 142n.

¹⁰⁹ Por. np. DeV 27.

¹¹⁰ Por. Benedykt XVI, encyklika *Spe salvi* (dalej: SpS) 43.

¹¹¹ Por. *Refren psalmu responsoryjnego. 3 niedziela adwentu*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 75.

Narodzenie. W tekście psalmu słyszymy jednak wołanie o sprawiedliwość tu i teraz, o pomoc uciśnionym współcześnie, o realizowanie się misterium odkupienia w naszych czasach. Poza tym jest to przecież prośba o Bożą sprawiedliwość, o wybawienie, które pochodzi od Boga, a które ostatecznie i trwale dokona się dzięki Paruzji¹¹². Czy mamy więc do czynienia z liturgiczną retrospekcją, czy z wołaniem o pomoc Bożą w naszych czasach, czy wreszcie z prośbą o ostateczną, eschatyczną sprawiedliwość? Która interpretacja znajduje największe uzasadnienie? Wydaje się, że wszystkie trzy są uprawnione. Z podobną sytuacją spotykamy się w 4 niedzielę Adwentu. Refren: „Przybądź, o Panie, Tyś jest Królem chwały” zostaje zastosowany do *Psalmu 24(23)*, który mówi o nagrodzie zbawionych, o zapłacie od Boga. Już samo to ma wymowę wyraźnie eschatologiczną. W psalmie podsumowanie życia sprawiedliwego wiąże się z tryumfalnym przybyciem Króla chwały, do którego należy cała ziemia¹¹³. Wyrażenie „cała ziemia” wskazuje, że mamy do czynienia nie tylko z indywidualną nagrodą, ale z wołaniem o to, by sprawiedliwość przychodzącego Pana zatryumfowała powszechnie.

W powyższych tekstach nie ma wzmianki o Duchu Świętym, ale przecież to On inspiruje tę modlitwę. Na jakiej podstawie można tak powiedzieć? Duch Święty ośmiela Kościół do prośby o zbawienie, ponieważ to sam Bóg pragnie tę sprawiedliwość okazać. Potwierdzenie tej, płynącej z nieba, inspiracji można odczytać w *Antyfonie na Komunię 3 niedzieli Adwentu*, zachęcającej do odważnego oczekiwania na spełnienie się obietnic Bożych¹¹⁴.

Sprawiedliwość oznacza uwolnienie od zła, czyli ostateczną wolność Kościoła. Duch Święty, który poucza o sprawiedliwości, sprawia, że wołanie o nią nie ustaje przez wieki. Ostateczna sprawiedliwość to ta, jaką Ojciec okazuje Synowi¹¹⁵. Wzbudzone przez Ducha Świętego błaganie nie ogranicza się więc do rozumianego negatywnie uwolnienia, czy wybawienia. Dzięki Duchowi Świętemu Kościół ma odwagę prosić, by ta trynitarna sprawiedliwość ojcowskiego miłowania bez końca stała się udziałem całego Mistycznego Ciała Chrystusa.

Głos Ducha Świętego przypomina i poucza w modlitwach Kościoła, że przyjście Pana wiąże się z ostateczną sprawiedliwością i uwolnieniem od zła. Sprawiedliwość, jaką Ojciec okazuje Synowi, dopełnia dzieła, które wyprowadza wiernych z lęku, z obawy przed

¹¹² Por. SpS 43.

¹¹³ Por. *Refren psalmu responsoryjnego. 4 niedziela adwentu*, tamże, s. 95.

¹¹⁴ Por. *Antyfona na Komunię 2 niedzieli adwentu*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 57.

¹¹⁵ Por. DeV 27.

sądem i pociąga ku świętości trynitarnej¹¹⁶. *Wiersze przed Ewangelią* z końca Adwentu wyrażają pragnienie tej sprawiedliwości. Wypełnia je błaganie o uwolnienie od ciemności, więzienia i śmierci¹¹⁷, a więc o doczesne wyzwolenie z grzechów i o przyszłe, radykalne uwolnienie od wszelkiego zła. *Wiersze* mówią o wybawieniu, które ma się dokonać w wymiarze globalnym, dla „narodów”¹¹⁸, tak, jak powszechne jest dzieło zbawienia i jak uniwersalna będzie Paruzja. Podobnie wobec dualizmu znaczeniowego modlitwy o nową ziemię, w której zamieszka sprawiedliwość i pokój¹¹⁹, możemy pytać, czy chodzi tu o odnowienie dostępne w doczesności, czy o to ostateczne. Mamy jednak pewność, że sprawiedliwość i pokój to owoce Ducha, o które prosimy wraz z Nim i które On wnosi w ludzką rzeczywistość (por. Ga 5, 22).

Teologia
pastoralna

Prośba o miłosierny sąd

W mszalnych aktach pokuty znajduje się prośba o zmiłowanie skierowana do Chrystusa, który przyjdzie nas sądzić¹²⁰. Prośba ta odnosi się do miłosierdzia, które ma być okazane od razu, ale, ponieważ wspomina o przyszłym sądzie, można ją interpretować szerzej: „Zmiłuj się teraz i gdy przyjdiesz”, albo: „Odpuść grzechy teraz, aby nie obciążały nas na sądzie”. W adwentowych modlitwach obok prośb o miłosierdzie w doczesności, spotykamy takie, które wiążą się z Paruzją i w jej kontekście, a raczej w kontekście przyszłego sądu, wołają o litość i zmiłowanie¹²¹. Adwentowe *Przybądź* nabiera w nich znaczenia: „Nawiedź nas teraz, w historii, abyśmy byli gotowi na tamto przyjście”.

Prośby o miłosierdzie przy Paruzji wyrażają świadomość, że zasługujemy na karę¹²². Brewiarzowe hymny w skierowanych do Boga Ojca inwokacjach przywołują grozę przyszłego, „straszliwego sądu”¹²³. Zwracają się do Chrystusa z prośbą, aby wyrok sądu nie

¹¹⁶ Por. DeV 48.

¹¹⁷ Por. *Wiersze przed Ewangelią (4) i (5). 17-24 grudnia*, [w:] *Mszał z czytaniem...*, dz. cyt., s. 1316-1317.

¹¹⁸ Por. *Wiersze przed Ewangelią (3)*, tamże, s. 1316.

¹¹⁹ Por. *Prośby jutrzni 3 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 244.

¹²⁰ Por. *Akt pokuty*, [w:] *Mszał z czytaniem...*, dz. cyt., s. 615; [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 614.

¹²¹ Por. *Prośby I nieszpórów 2 niedzieli adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 183; *Prośby nieszpórów. Piątek 2 tygodnia adwentu*, tamże, s. 221.

¹²² Por. *Hymn Godziny Czytań. Wniebowstąpienie*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 714.

¹²³ Por. *Hymn I nieszpórów niedzieli 2 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 672.

oznaczał potępienia. Słyszemy w nich obawy, podkreślenie „gniewu Odkupiciela”, a nie radosny ton oczekiwania na spotkanie z Nim¹²⁴. Piękny hymn *Dies irae* opowiada w poetycki sposób o dniu gniewu i pomsty, a nie o radości powszechnego zmartwychwstania i spotkania ze Zmartwychwstałym Panem. Nic dziwnego, że znajdujemy w nim prośbę o miłosierdzie i przebaczenie, ale nie o rychłą Paruzję i nadejście dnia sądu¹²⁵. Hymny modlitwy Kościoła posługują się pewną antynomią: pelen gniewu Sędzieja jest w nich nazwany Odkupicielem¹²⁶. Groza „straszliwego sądu” Pana Jezusa zostaje zestawiona z Jego przynoszącym radość i wytchnienie „pokojem wiekuistym”¹²⁷. W tych antynomiach odczytujemy działanie Ducha Świętego, który „przychodzi z pomocą naszej słabości” (por. Rz 8, 26) i poucza o sądzie (por. J 16, 8). Owszem, kara jest należna, ale groza sądu nie musi oznaczać wiecznej przepaści. Duch Święty – osobowa Miłość Trójcy i Sprawca radości – ośmiela Kościół, aby powoływał się na zbawczą ofiarę Chrystusa i oczekiwał chwały.

Ze stwierdzeniem „Ty przyjdiesz jako Sędzia” związane są prośby o wynik sądu¹²⁸, o wybawienie od cierpień i kary¹²⁹. Wspólnota wiernych wielokrotnie kieruje do Chrystusa prośby nie tyle o przyjście, ile o zbawienie przy wskrzeszeniu umarłych¹³⁰, czy o miłosierdzie podczas sądu¹³¹.

Kościół zanosi błagania, aby Pan Jezus przyszedł i wybawił od śmierci wiecznej, aby ocalił swój Lud¹³². Znowu możliwe są dwie interpretacje; ocalenie ludu „na wieki” odnosi się do wieków zmagania, które jeszcze czekają go na ziemi, lub do ocalenia ostatecznego. „Wybawienie od śmierci” ma sens moralny ocalenia od „śmierci grzechu” i eschatologiczny – od śmierci drugiej, wiecznej, czyli od potępienia. Czy nie brzmi w tych prośbach inspirujący głos Ducha Parakleta – obrońcy?

¹²⁴ Por. *Hymn Godziny Czytań. Sobota 1 tygodnia*, tamże, s. 661.

¹²⁵ Por. *Hymny 34 tygodnia zwykłego*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 461nn.

¹²⁶ Por. *Hymn Godziny Czytań. Środa 1 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 612.

¹²⁷ Por. *Hymn I niesporów niedzieli 2 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 628.

¹²⁸ Por. *Hymn Ciebie, Boga wystawiamy*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 537.

¹²⁹ Por. *Prośby jutrzni 22 grudnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 329.

¹³⁰ Por. *Prośby I niesporów 25 marca*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 1310.

¹³¹ Por. *Litania do Wszystkich Świętych; Hymn II niesporów. Teksty wspólne o Apostołach w wielkim poście*, tamże, s. 1569.

¹³² Por. *Prośby niesporów 3 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 265; *Antyfony na wejście. 12 niedziela zwykła*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 584.

Dzięki Niemu Kościół nie pragnie uniknąć dnia sądu i odsunąć Chrystusowego przyjścia, ale prosi, by przy Paruzji, w wyniku sądu wejść do chwały¹³³.

Prośby o radość życia wiecznego

Eschatyczna radość życia wiecznego to także skutek Paruzji. Wstępem do niej jest upodobnienie do Chrystusa tak, byśmy mogli mieć udział w życiu Trójcy jako „synowie w Synu”.

Czy zatem wyjątkowa prośba, aby Pan Jezus przemienił umarłych na swoje podobieństwo dotyczy ich zmartwychwstania?¹³⁴ Czy może chodzi o duchowe podobieństwo i synowskie odniesienie do Ojca? Mszałne antyfony wskazują już wprost na Paruzję, gdy mówią u upodobnieniu do Chrystusa wtedy, gdy Go ujrzymy¹³⁵. Modlitwa po Komunii dopowiada, że wtedy również będziemy mieć udział w Bożym życiu Ojca¹³⁶. Nasuwa się skojarzenie z trynitarną epifanią nad Jordanem, której treścią było „upodobanie” Ojca względem Syna. Odkrywamy więc także tutaj dyskretną obecność Ducha Świętego, który upodabnia synów ludzkich do Zbawiciela, by jako „synowie w Synu” byli umiłowani przez Ojca. Te i podobne modlitwy, by Ojciec dał nam uczestniczyć w Bóstwie swojego Syna¹³⁷, wprowadzają w przestrzeń liturgicznego „już i jeszcze nie”. W ich tle domyślamy się prośby „nie wprost”, aby objawił się Chrystus, dzięki któremu będziemy mieli udział w życiu Boga.

Upodobnienie pozwala uczestniczyć w prawach Syna. Niejednokrotnie prośba o to, co ma nastąpić w wyniku Paruzji dotyczy bogactwa Jego darów¹³⁸. Największym i najważniejszym z tych darów jest „połączenie z Nim w wieczności”¹³⁹. udział w Jego chwale, życie w jedności z Nim, w którą wprowadza Duch Święty¹⁴⁰. Powtarzane

¹³³ Por. *Prośby jutrzni. Środa w oktawie Wielkiejnocy*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 460.

¹³⁴ Por. *Prośby niesporów wtorku 4 tygodnia wielkanocnego*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 611.

¹³⁵ Por. *Antyfony na Komunię. Przemienienie Pańskie*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 1031; *Antyfony na Komunię. 28 niedziela zwykła*, tamże, s. 794.

¹³⁶ Por. tamże.

¹³⁷ Por. *Kolekta. Msza św. w dzień. Narodzenie Pańskie*, tamże, s. 87; *Modlitwa nad darami*, tamże, s. 91.

¹³⁸ Por. *Prośby niesporów 20 grudnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 317.

¹³⁹ Por. *Prośby niesporów 21 grudnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 325.

¹⁴⁰ Por. *Prośby niesporów. Chrystusa Króla*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 460.

w liturgii prośby o „wieczne dziedzictwo” dotyczą właśnie udziału w tym, co należy do Syna Bożego, do Jego sposobu bytowania¹⁴¹. Ponieważ liturgia mówi, że mamy otrzymać je „po wyzwoleniu z grzechu i śmierci”¹⁴², można uznać, że Kościół zwraca się w tych modlitwach z prośbą o nadejście tej rzeczywistości, którą rozpoczyna Paruzja. Modlitwy „na poświęcenie kościoła” wskazują na eklezjalny aspekt tej rzeczywistości, jaką jest przebywanie wraz z Chrystusem w domu Ojca; rzeczywistości przedstawionej we wspólnotowym obrazie Miasta – Nowego Jeruzalem¹⁴³.

Dzięki upodobnieniu do Syna Bożego zbawiony dostępuje udziału w Jego radości. Razem z Nim ogląda Ojca. Gdy Kościół modli się, byśmy stali się „wieczystym darem” dla Ojca przez Syna, obejmuje błaganiem rzeczywistość, która rozpoczyna się już teraz, przed Paruzją¹⁴⁴. Niekiedy jednak słowa liturgii nie pozostawiają wątpliwości, że chodzi o uczestniczenie w „radości Syna w niebie”¹⁴⁵, w wiecznej chwale¹⁴⁶. Prośba o oglądanie Boga podkreśla indywidualny aspekt zbawienia¹⁴⁷. Godne zauważenia jest to, że liturgia uwzględnia trynitarny charakter *visio beatifica* i włącza tę prośbę w treść *Błogosławieństwa o Duchu Świętym*, widząc w Nim Tego, który prowadzi od wzbudzenia nadziei aż do jej spełnienia¹⁴⁸. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na coś jeszcze: papież Benedykt XII w konstytucji *Benedictus Deus* pisze, że zbawieni jeszcze przed Sądem Ostatecznym radują się oglądaniem Boga¹⁴⁹. Nie przeczy to oczywiście temu, że powszechne zmartwychwstanie ma istotne znaczenie w dopełnieniu się zbawczego planu Stwórcy. Natomiast wszelkie prośby o włączenie w widzenie uszczęśliwiające mogą dotyczyć radości świętych jeszcze przed Paruzją.

Szczególne miejsce, jeśli chodzi o przejawy działania Ducha Świętego, zajmują prośby o radość, bo przecież to On jest osobową Radością Trójcy i Sprawcą wiecznej radości.

¹⁴¹ Por. *Kolekta. 20 niedziela zwykła*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1250; *Kolekta. 21 niedziela zwykła*, tamże, s. 1279.

¹⁴² *4 Modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 484.

¹⁴³ Por. *Prośby jutrzni na poświęcenie kościoła*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 1522.

¹⁴⁴ Por. *Modlitwa nad darami, 18 niedziela zwykła*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 904.

¹⁴⁵ Por. *Kolekta. Boże Narodzenie. Msza Święta w nocy*, tamże, s. 80; *Kolekta. 2 niedziela Bożego Narodzenia*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 155.

¹⁴⁶ Por. *Modlitwa po Komunii. 28 niedziela zwykła*, tamże, s. 1472.

¹⁴⁷ Por. *Kolekta. 2 niedziela Bożego Narodzenia*, tamże, s. 155.

¹⁴⁸ Por. *9 Błogosławieństwo o Duchu Świętym*, tamże, s. 719.

¹⁴⁹ Por. *Konstytucja Benedictus Deus*, BF..., dz. cyt., s. 108.

Liturgia nie zapomina o aspekcie moralnym i indywidualnym: na radość wieczną trzeba zasłużyć, ale, aby stać się jej godnym, niezbędna jest pomoc Boża¹⁵⁰. Radość wieczna może być już teraz antycypowana. Doświadczenie to nie jest jedynie skutkiem ludzkich wysiłków, ale darem. Dlatego Kościół nie zapomina o prośbie, abyśmy dążąc ku wieczności, już teraz mogli doświadczyć obiecanego szczęścia¹⁵¹. Dokąd trwa ten świat, antycypowaną radość nieba można przeżywać jedynie wśród trosk i cierpień. Dlatego modlitwa o uwolnienie od doczesnych utrapień, nawet jeśli obejmuje ich przejściowe zniwelowanie, docelowo dotyczy radykalnego od nich uwolnienia, które dokona się „przez Chrystusa”, przy Jego przyjściu¹⁵². Jest to więc modlitwa nie wprost o Paruzję.

Wśród próśb o właściwe przygotowanie do życia wiecznego, o udział w nim uczestników liturgii, nierzadko znajduje się motyw „dojścia” do wieczności, czy doprowadzenia do niej Kościoła przez Eucharystię¹⁵³. Również w *Modlitwie św. Tomasza* brzmi ta sama myśl; „abyś mnie grzesznika doprowadził do niebieskiej uczty”¹⁵⁴. W porównaniu z *Didache* mamy tu do czynienia z odwróceniem kierunku: od „przyjdź” do „przyprawdź mnie do siebie”. Indywidualne przyjście do Chrystusa akcentuje już nie Paruzję, ale doświadczenie szczęścia po śmierci, jeszcze przed powszechnym zmartwychwstaniem.

Przyjściu Chrystusa towarzyszy radość. O tę radość modli się Kościół¹⁵⁵. To samo pragnienie radości, ale wiecznej, po Paruzji, wyraża przez metaforę uczty, gdy Chrystus zgromadzi „wszystkich“, a więc „po wszystkim”¹⁵⁶. Modlitwy o „szczęśliwą wieczność” również należą do zakresu eschatologicznego „już i jeszcze nie”. Można przyjąć, że chodzi w nich o „otarcie łez”, czyli o pocieszenie, o przebywanie w obliczu wiecznego Boga po śmierci, ale jeszcze przed powszechnym

¹⁵⁰ Por. *Modlitwa Wigilii Paschalnej*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 280.

¹⁵¹ Por. *Kolekta. 26 niedziela zwykła*, tamże, s. 782.

¹⁵² Por. *Kolekta. Msza ogólna o Najświętszej Maryi Pannie*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1435.

¹⁵³ Por. *Kolekta. Uroczystość Świętej Rodziny*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 92; *Modlitwa nad darami. 17. niedziela zwykła*, tamże, s. 900; *Prośby jutrzni. Wielki Poniedziałek*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 335.

¹⁵⁴ *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 1366.

¹⁵⁵ Por. *Błogosławieństwo w adwencie*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 703, 716; *Kolekta. Piątek 6 tygodnia wielkanocnego*, tamże, s. 573.

¹⁵⁶ Por. *Kolekta. 4 niedzieli wielkanocnej*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 341; *Modlitwa po Komunii*, tamże, s. 344; *2 Modlitwa eucharystyczna o tajemnicy pojednania*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 699.

zmarłychwstaniem¹⁵⁷. Niemniej jednak zastosowanie cytatu z *Apokalipsy*: „gdy otrzymasz z naszych oczu wszelką łzę” (por. Ap 21, 4) sugeruje, że teksty te dotyczą ostatecznej nagrody w wiecznym Jeruzalem¹⁵⁸. Podobnie, słowa o „radości przywróconej światu” każą myśleć o nadziei zbawienia, ale i o ostatecznej przemianie wszechrzeczy, o trwałej radości nowego stworzenia¹⁵⁹, tym bardziej, że modlitwa kierowana jest za pośrednictwem Matki Najświętszej, która już uczestniczy w chwale nowego stworzenia. Słowa mówiące o „szczęściu bez końca”¹⁶⁰ oraz o radości po pokonaniu śmierci i oddaniu nas Ojcu¹⁶¹ wskazują już bardziej jednoznacznie na to, co nastąpi w wyniku Paruzji: na udział w zwycięstwie Chrystusa, gdy wszystko będzie Mu poddane, a On Ojcu (por. 1 Kor 15, 28).

Charakterystyczne, że modlitwy o radość wieczną są kierowane do Chrystusa. W historii Chrystus daje radość, pociesza Kościół posyłając Ducha Parakleta. Podobnego porządku ostatecznego pocieszenia oczekujemy przy Paruzji. Nic więc dziwnego, że wspólnota wiernych zwraca się do Chrystusa o dar Ducha Świętego, aby dobrze przygotować się na powrót Zbawiciela¹⁶². Można powiedzieć, że zanim odważymy się, jako przygotowani, prosić wraz z Duchem Świętym o Paruzję, zanosimy prośbę o dar Tego, który może nas przygotować.

W prośbach związanych z tym, co niesie Paruzja i przyszłe wskrzeszenie umarłych, przeważa raczej cierpliwość niż tęsknota, raczej troska o wynik sądu dla tych, których dotyczy dana modlitwa (są to: zmarli, „my” – modlący się, odkupieni). Więcej w nich świadomości ludzkich braków niż pragnienia pełni – pełni Chrystusowego panowania i dokonania się planu Boga.

Co liturgiczne modlitwy, związane z następstwami Paruzji, mówią o Duchu Świętym? Do jakiej modlitwy Duch Święty inspiruje Kościół? Na pewno okazuje się tu Tym, który czuwa nad nadzieją Ludu Bożego i strzeże go przed złem i grzechem. Duch Paraklet daje się tu poznać jako Stróż i Inspirator nadziei Kościoła. Poucza o grzechu niewiary,

¹⁵⁷ Por. *Modlitwa nad darami. 33 niedziela zwykła*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 965.

¹⁵⁸ Por. *3 Modlitwa eucharystyczna*, tamże, s. 478n.

¹⁵⁹ Por. *Kolekta. Msza o Najświętszej Maryi Pannie w okresie wielkanocnym*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1441.

¹⁶⁰ Por. *Modlitwa nad darami. Poniedziałek w Oktawie Wielkanocy*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 312.

¹⁶¹ Por. *Hymn Godziny czytań. Niedziela I tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 564.

¹⁶² Por. *Prośby jutrzni. Środa 3 tygodnia wielkiego postu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. II..., dz. cyt., s. 194.

o sprawiedliwości i o sądzie. Zachęca, by pragnąć sprawiedliwości, jaką niesie zwycięstwo Chrystusa i pokornie prosić o miłosierny wynik sądu¹⁶³. W modlitwie dotyczącej następstw Paruzji Duch Święty nie tylko poucza, czy przekonuje. Przejmuje inicjatywę. Jest Inicjatorem tego, na co ludzie nie poważiliby się bez Niego. Pobudza do wyznania wiary, a odrzucenia niewiary, aby świat doznał tej ostatecznej sprawiedliwości, jaką Ojciec okazał Synowi. Prowadzi ku dopełnieniu się dzieła zbawienia.

Modlitwa wprost o Paruzję

W modlitwach związanych z Paruzją zwraca uwagę to, że w znacznej mierze odnoszą się do darów, których oczekujemy od Chrystusa przy Jego przyjściu, a nie do samego spotkania z Nim¹⁶⁴. Gdzie jest tęsknota Oblubienicy – Kościoła, który pomimo obaw związanych z sądem i poczuciem ludzkiej niegodności, pragnie oglądać swego Zbawiciela, cieszyć się Jego pełną obecnością, Jego panowaniem i Zmartwychwstaniem całej wspólnoty świętych? Święty Jan Paweł II jako jeden z owoców Wniebowstąpienia wymienia modlitwę Kościoła zrodzoną z tęsknoty za powrotem Chrystusa: „Przyjdź, Panie Jezu” (Ap 22, 20)¹⁶⁵. Jaką treść wyraża, bądź ma wyrazić modlitwa odpowiadająca apokaliptycznemu *Maranatha*? Oczywiście nie powinno w niej brzmieć znudzenie tym światem, czy brak wytrwałości wobec udręk. Spodziewamy się usłyszeć w niej tęsknotę za Panem, za ostatecznym spełnieniem się planu Boga i wołanie o Jego sprawiedliwość.

Ojciec nasz

Narzucająca się odpowiedź na pytanie: „Czy Kościół modli się o Paruzję?”, brzmi: „Tak, przecież w modlitwie *Ojciec nasz* prosimy o przyście Królestwa Bożego, o to, by Bóg był wszystkim we wszystkich”. Taką wykładnię znajdujemy w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*¹⁶⁶. Zawarte w niej prośby o nadejście Królestwa Bożego i o to, by wola Boża była realizowana na ziemi w sposób doskonały, jak w niebie, można rozumieć jako wołanie o podporządkowanie doczesności prawu Bożemu, lub o nadejście Jego ostatecznego panowania. Również

¹⁶³ Por. DeV 27.

¹⁶⁴ Por. 1 Prefacja adwentowa, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 427.

¹⁶⁵ Por. Jan Paweł II, *Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela*, S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy (red.), Città del Vaticano 1989, s. 622.

¹⁶⁶ Por. KKK 2772; 2804; 2816; 2817; 2118.

prośba o wybawienie od „wszelkiego zła” może dotyczyć tego, byśmy podczas ziemskiej pielgrzymki szli wolni od grzechu i zagrożeń zewnętrznych, albo tego, aby ostatecznie, dzięki Paruzji, zło w ogóle zniknęło z naszej perspektywy.

Różne dopowiedzenia towarzyszące modlitwie *Ojcze nasz* rzutują na rozumienie wypowiedzianych słów. I tak np. następująca po niej prośba o obdarzenie „naszych czasów” pokojem, po wybawieniu nas od zła, sugeruje interpretację doczesną¹⁶⁷. Także brewiarzowe rozwinięcie *Ojcze nasz* wymienia cechy panowania Bożego rozpoczynającego się już na ziemi, w sercach ludzkich – usunięcie z nich nienawiści, pychy, pogardy, a napełnienie ich „owocami Ducha” – łagodnością i pokojem¹⁶⁸. W innym miejscu skierowane do Boga Ojca wołanie o przyjście Jego Królestwa obejmuje upragnione w doczesności, ale przecież aktualne wiecznie dobra duchowe, takie, jak jedność i uwielbienie Boga¹⁶⁹. Nie można więc jednoznacznie powiedzieć, że Kościół prosi w *Ojcze nasz* wyłącznie o radykalną przemianę, o eschatyczne poddanie wszystkiego Bogu, a nie np. o panowanie ładu Bożego na ziemi.

Przyjście ostateczne czy przychodzenie w historii?

Trudno jest znaleźć takie miejsce w liturgii, które można by zakwalifikować jako wołanie wyłącznie o Paruzję. Dlaczego? W pierwszej chwili narzuca się odpowiedź, że wystarczy starać się o gotowość moralną, a ponieważ Pan Bóg sam decyduje o Paruzji i zakończeniu dziejów, prośba taka byłaby czymś niestosownym. Takie wyjaśnienie jest jednak mylące. Podobne zastrzeżenia wysuwają protestanci odnośnie np. modlitwy za zmarłych, na zasadzie, że Boża decyzja jest suwerenna i nie potrzebuje żadnych zabiegów ze strony człowieka, można by zresztą podważyć zasadność każdej modlitwy. A jednak Pan Bóg zachęca swój Kościół do współdziałania. Czyni to słowami *Pisma Świętego*. Kościół zaproszony do wnętrza trynitarnej wymiany ma prawo, wraz z Duchem Świętym, przy Jego pomocy wyrażać swoją tęsknotę za Zbawicielem i nie tylko biernie oczekiwać Jego przyjścia. Trudność w wyróżnieniu modlitwy ukierunkowanej wyłącznie na Paruzję wynika z czego innego: Chrystus nie tylko przyjdzie na końcu czasów, ale raz już przyszedł w historii i stale przychodzi w misterium Kościoła. Liturgia uobecnia retrospektywnie Jego pierwsze przyjście, stanowi

¹⁶⁷ Por. *Mszalik...*, dz. cyt., s. 513.

¹⁶⁸ Por. *Prośby z wtorku 1 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 154.

¹⁶⁹ Por. *Prośby nieszporów. Środa 1 tygodnia adwentu*, tamże, s. 162.

szczególną przestrzeń wciąż aktualizującego się sakramentalnego, a zwłaszcza eucharystycznego przychodzenia i wreszcie wychodzi ku temu ostatecznemu. Zatem te trzy interpretacje, zwłaszcza w odniesieniu do adwentowego: „Przyjdź, Panie Jezu”, są jednakowo prawdziwe i trudne do rozdzielenia. Błaganie zanoszone z radością odzwierciedla działanie Ducha Świętego. Łączy uobecnianie przeszłości, terażniejsze przygotowanie do Świąt Bożego Narodzenia oraz ostateczne przyjście, i w doczesnym interludium prosi: „Przyjdź, pomóż nam przygotować się na sąd”¹⁷⁰.

Tę samą potrójną interpretację można zastosować do wołania o zbawienie, odpuszczenie win, czy nawiedzenie w pokoju, o których mówią adwentowe *Wiersze przed Ewangelią*, dodając do nich inwokację: „Przyjdź, Panie”¹⁷¹. Znajdująca się wśród nich prośba o radość oglądania Boga czystym sercem w szczególny sposób wskazuje na działanie Ducha Świętego. To właśnie poddanie się Jego prowadzeniu umożliwi oglądanie Boga w Prawdzie (por. Mt 5, 3nn) i jest przyczyną radości wiecznej (por. J 16, 22). W *Kolekcie 2 niedzieli po Bożym Narodzeniu* Kościół wyraża pragnienie, aby cały świat napęliła chwała Boga, a blask Jego prawdy ukazał się narodom¹⁷². Czy można to uznać za modlitwę o Paruzję, czy raczej o to, by *Ewangelia* była znana na całym świecie? Podobnie wołanie: „Przyjdź nas uwolnić, racz dłużej nie zwlekać”¹⁷³ może dotyczyć uwolnienia w toku dziejów, jak i ostatecznie. Nieco bardziej eschatologiczne zabarwienie noszą słowa o radości z przyjścia Pana i podniesieniu na duchu oczekujących Go, ponieważ przypominają Jego własną zapowiedź Paruzji (por. Łk 21, 28)¹⁷⁴.

Chociaż adwentowe „Przybądź” odnosi się często wprost do rzeczywistości związanej z Paruzją – do sądu, do wybawienia od zła i śmierci – nie można jednoznacznie utożsamiać go z wołaniem z *Didache*: „Niech przeminie ten świat”. Raczej wybrzmiewa w nim prośba o to, by Chrystus był obecny teraz, w doczesności i przychodząc wśród ziemskiego czasu pomógł swojemu ludowi przygotować się na dzień sądu. Teksty te mają potrójne znaczenie: liturgicznego uobecnienia przeszłości i przeżywania tajemnicy Wcielenia i Bożego Narodzenia,

¹⁷⁰ Por. *Prośby niesporów wtorku 2 tygodnia adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 203.

¹⁷¹ Por. *Wiersze przed Ewangelią w okresie adwentu*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 1314n.

¹⁷² Por. *Kolekta. 2 niedziela po Narodzeniu Pańskim*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 101.

¹⁷³ Por. *Śpiew przed Ewangelią. 19 grudnia*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 109.

¹⁷⁴ Por. *Kolekta. 24 grudnia Msza poranna*, tamże, s. 121.

eucharystycznego tu i teraz, a także ukierunkowanej eschatycznie prośby¹⁷⁵. Ze względu na ten potrójny charakter tekstów liturgicznych trudno wyróżnić w nich modlitwę dotyczącą wyłącznie powtórnego przyjścia Pana. Nie można jednak powiedzieć, że nie ma sformułowań, które wyrażałyby tęsknotę za dopełnieniem dziejów, za ostatecznym wybawieniem „ludu” i za samym Zbawicielem.

Eucharystyczne przychodzenie i wołanie o przyjście

Teologia
pastoralna

Szczególnie istotnym sposobem przychodzenia Chrystusa w historii jest Jego eucharystyczna i sakramentalna obecność. Częstość powtarzana prośba o to, by Odkupiciel nawiedził nas w pokoju¹⁷⁶, by zasiadł z nami do stołu¹⁷⁷, dotyczą jednocześnie uczyty eucharystycznej i ostatecznej. Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* podkreśla, że Kościół wzywa Chrystusa, aby był obecny tu i teraz, w czynnościach liturgicznych¹⁷⁸. Także do tego eucharystycznego przyjścia można więc odnieść wołanie, aby „nie zwlekał”¹⁷⁹. Aklamacja „Hosanna” to okrzyk powitania przybywającego Zbawcy – przybywającego w historii do Jerozolimy i w liturgii¹⁸⁰. To afirmacja Jego powrotu.

Może czymś niestosownym byłaby prośba o przyjście Chrystusa wypowiedziana właśnie wtedy, gdy On rzeczywiście jest obecny, kiedy powraca w „eucharystycznej Paruzji”? Tymczasem, cokolwiek by o tej sakramentalnej Paruzji zostało powiedziane, nie zastępuje ona, ani nie wyczerpuje tego przyjścia, które jeszcze nastąpi¹⁸¹. Można też na to spojrzeć inaczej: Modlitwa eucharystyczna jest radosną proklamacją obecności Chrystusa i jednocześnie wołaniem do Niego, aby przyszedł¹⁸². Za każdym razem, gdy Kościół celebruje Eucharystię, woła o przyjście Pana – zapewnia *Katechizm*¹⁸³. Skoro cała Msza św. jest modlitwą o Paruzję, to może nie wymaga detalicznych próśb? Zawsze jednak poszukujemy słów, które to wyrażą.

¹⁷⁵ Por. np. *Refren psalmu responsoryjnego 4 niedzieli adwentu*, tamże, s. 53.

¹⁷⁶ Por. *Antyfona na Komunię. Poniedziałek 2 tygodnia adwentu*, tamże, s. 63.

¹⁷⁷ Por. *Prośby jutrzni. Boże Ciało*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. III..., dz. cyt., s. 505.

¹⁷⁸ Por. KL 7.

¹⁷⁹ Por. *Śpiew przed Ewangelią. Wtorek 3 tygodnia adwentu*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 86.

¹⁸⁰ Por. *Aklamacja zgromadzenia*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 458.

¹⁸¹ Por. K. Porosło, „Już”... dz. cyt., s. 188n.

¹⁸² Por. J. Ratzinger, *Śmierć i życie wieczne*, przeł. M. Węclawski, Warszawa 1986, s. 21.

¹⁸³ Por. KKK 1403.

Wołanie o Paruzję i deklaracja oczekiwania

Afirmacja powtórnego przyjścia Chrystusa

Już samo wyznanie gotowości i oczekiwanie życia w komunii z Trójcą Świętą stanowi pośrednio wołanie o Paruzję¹⁸⁴. Deklarację tę słyszymy w mszalnej aklamacji, wprowadzie w formie stwierdzenia, nie imperatywu, ale odczytujemy w niej radosną gotowość na przyjście Pana, a więc i pragnienie tego wydarzenia¹⁸⁵. Oczekiwanie, które wyraża wielkosobotni *Exultet* to oczywiście przywołanie mocy zmartwychwstania¹⁸⁶. Zdecydowanie eschatologiczna symbolika „dnia”, „słońca niezającego zachodu” każe myśleć o przyszłym świecie, w którym „nie będzie już nocy” (Ap 21, 25). Natomiast „zapalona świeca” mówi o gotowości moralnej, która wypełnia oczekiwanie.

Również adwentowe oczekiwanie odbywa się w radosnym napięciu. Mówiące o tym refreny i antyfony¹⁸⁷ to nie tylko suche stwierdzenia. To wyraz niecierpliwości zabarwionej tęsknotą za Chrystusem – uczuć, które należy przypisać działaniu Ducha Świętego w Kościele.

Wołanie o Paruzję

Niewątpliwie jednoznacznie odnoszą się do Paruzji te teksty liturgiczne, które przywołują nowotestamentalne obrazy i sformułowania, np. te mówiące o przyjściu Chrystusa wraz ze świętymi¹⁸⁸, czy o „dniu ostatecznym”¹⁸⁹. Kościół woła o Paruzję dość wyraźnie, gdy prosi, aby ludzie ujrzeli chwałę Chrystusa, aby oglądali Jego oblicze¹⁹⁰. Nie jest

¹⁸⁴ Por. *Prière du Pape Benoît XVI. Basilique vaticane. Samedi 27 novembre 2010*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/prayers/documents/hf_ben-xvi_20101127_vita-nascente_fr.html.

¹⁸⁵ Por. *Aklamacja po Przeistoczeniu*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 464; *Śpiew przed Ewangelią. Piątek 1 tygodnia adwentu*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 48; *Śpiew przed Ewangelią. Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata*, tamże, s. 1673.

¹⁸⁶ Por. *Exultet*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 273.

¹⁸⁷ *Refren psalmu responsoryjnego 1 niedziela adwentu*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 53; *Antyfony na Komunię. Antyfony na wejście. 1 tydzień adwentu*, tamże, s. 42-46.

¹⁸⁸ Por. *Antyfony na wejście. Wtorek 2 tygodnia adwentu*, tamże, s. 63; *Prefacja o Jezusie Chrystusie Królu Wszechświata*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 446.

¹⁸⁹ Por. *Modlitwa wiernych. Uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata*, [w:] *Mszał z czytaniem...*, dz. cyt., s. 635.

¹⁹⁰ Por. *Antyfony na wejście. Sobota. 1 tydzień adwentu*, [w:] *Mszał z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 49; *Prośby niesporów. Piątek. 2 tydzień adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 224.

to już tylko prośba o eucharystyczne przychodzenie. „Oglądanie” Chrystusa rozumiane w świetle Pawłowej antynomii „słyszenie” teraz – „widzenie” w wieczności (por. 2 Kor 5, 7) oznacza pełne poznanie Zbawiciela na końcu czasów. Jeszcze intensywniej brzmią słowa z brewiarzowego hymnu, w którym po przywołaniu obrazów Chrystusa – Króla i Sędziego oddzielającego dobro od zła (por. Ap 1, 16) i Miasta – Nowego Jeruzalem, następują wezwania odnoszące się bezpośrednio do eschatycznego powrotu Zbawiciela¹⁹¹.

Należy podkreślić trynitarne ujęcie prośb o Paruzję. Hymn, który zwraca się do Chrystusa, mówi o „domu Ojca” i pojednaniu wszystkich¹⁹². W podtekście odnajdujemy Osobę Ducha Świętego, który jedna ludzkość z Bogiem, bo sam jest osobową Jednością Trójcy. Przebywanie w „domu Ojca” to przecież nic innego jak uczestniczenie w trynitarnej komunii.

Liturgia Kościoła mówi wreszcie nie tylko o Paruzji, ale o tym, że to Duch Święty przyzywa Zbawiciela. Odwołuje się przy tym do słów *Apokalipsy* (por. 22, 17)¹⁹³. Chrystus jest radością dla oczekujących Go¹⁹⁴. To Duch – Sprawca radości pozwala ją odkryć i w jej atmosferze kierować prośby o pokonanie śmierci przy przyjściu Pana¹⁹⁵. W tchnieniu tej eschatycznej radości, której przyczyną jest oczekiwana obecność Chrystusa, odkrywamy nie tylko inspirację Ducha Świętego, ale Jego samego. Duch i Oblubienica proszą wspólnie modlitwą, która napełnia stworzenie radością przysłego spełnienia.

Dyskusja

Czy współczesny Kościół modli się o Paruzję? Trudno znaleźć w tekstach liturgicznych takie sformułowanie, które wprost i jednoznacznie można by uznać za odpowiednik starożytnego: „Niech przeminie ten świat...”. Tym niemniej adwentowe modlitwy, nawet przy uwzględnieniu różnorodnej interpretacji, wskazują na to, że choćby w sposób nieśmiały, ale również współczesny Kościół prosi o powtórne przyjście Chrystusa. Nie jest to jednak oczywiste. Autorytet Josepha Ratzingera

¹⁹¹ Por. *Hymn Godziny Czytań. Niedziela 4 tygodnia*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 863.

¹⁹² Por. *Hymn jutrzni. Advent*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 129.

¹⁹³ Por. *Hymn Godziny Czytań. 27 grudnia*, tamże, s. 1006.

¹⁹⁴ Por. *Prośby I nieszpórów 3 niedzieli adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 231.

¹⁹⁵ Por. *Prośby I nieszpórów 1 niedzieli adwentu*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. I..., dz. cyt., s. 133.

mówi, że w adwentowym „Przybądź” nie prosimy po prostu o Paruzję. Byłaby to prośba zbyt wielka dla nas wszystkich, prośba, której nie śmielibyśmy z całą powagą wyrazić¹⁹⁶. Zdaniem przyszłego Papieża – bo słowa te padły w 2003 roku – Kościół prosi o przychodzenie Boga w historii¹⁹⁷. Według takiej interpretacji, w naszej epoce eklezjalna świadomość eschatycznego „już i jeszcze nie” wyraża się w imperatywie: „Przyjdź, nie zwlekaj, ale... skoro nie przychodzisz, pomóż nam dobrze spożytkować czas, bądź obecny w naszej historii”.

Powstaje pytanie, co zrobić z natchnionym tekstem, który przekonuje, że „Duch i Oblubienica mówią: «Przyjdź»”? Odłożyć na bok, dla innej epoki i nie podejmować wcale? Jeżeli miałyby się to dziać z nieśmiałości, to przecież właśnie Duch Święty przyczynia się za nami wtedy, gdy nie umiemy się modlić (por. Rz 8, 26). Jego udział w tej modlitwie upoważnia do jej podejmowania. Wobec tego pojawia się kolejna kwestia, dlaczego „Duch i Oblubienica” mają wołać o Paruzję? Dlaczego Kościół nie ma jedynie oczekiwać powrotu Pana, koncentrując się na moralnej gotowości?

W innym miejscu Joseph Ratzinger mówi: „Kościół jest procesem włączania ludzkości w sposób życia trynitarnego Boga”¹⁹⁸. Dlatego Duch Święty włącza mistyczną wspólnotę Kościoła w trynitarną akcję przychodzenia Pana. Chrystusowa Paruzja nie jest czymś zewnętrznym wobec życia Kościoła – nie przerwie go przecież, ale dopełni. Nie jest też, tym bardziej czymś zewnętrznym wobec miłości, jaką Bóg w Trójcy Jedyny obejmuje już nie tylko osoby, ale całe stworzenie. Kościół w doczesności przyczynia się do przemiany stworzenia, do tej przemiany, której ostatecznie dokonać może tylko Chrystus, tylko Jego przyjście, czyli pełnia obecności.

Joseph Ratzinger mówi, że dzisiejsze czasy nie podejmują śmiałego wołania z *Apokalipsy*. Jeżeli nie zyskuje ono dzisiaj wprost swojej ekspresji, to może kryje się w prośbach do końca niewypowiedzianych? Może takie znaczenie ma właśnie modlitwa o to, o co „nie ośmielamy się prosić”?¹⁹⁹ Domyślamy się, że pod tym sformułowaniem kryje się cały zestaw prośb, których wierni nie mają odwagi wygłosić w swojej pokorze i poczuciu niegodności. Czy prośba o Paruzję należy do tego

¹⁹⁶ Por. J. Ratzinger, „Wzbudź Twą potęgę i przyjdź”. Kazanie adwentowe wygłoszone w katedrze trewirskiej 4. XII. 2003 na temat następujących tekstów Pisma Świętego: Iz 26, 1-6, Ps 118, Mt 7, 11-27, [w:] *Teologia liturgii...* dz. cyt., s. 657.

¹⁹⁷ Por. tamże.

¹⁹⁸ Tenże, *Kościół – znak...*, dz. cyt., s. 469.

¹⁹⁹ Por. *Kolekta. 27 niedziela zwykła*, [w:] *Mszalik...*, dz. cyt., s. 639, 939; *Modlitwa na 27 tydzień zwykły*, [w:] *Liturgia Godzin*, t. IV..., dz. cyt., s. 39.

rodzaju niewypowiedzianych błagań? Nie ośmielamy się o nią prosić, bo człowiek nie wymyśliłby i nie mógłby sam z siebie zapragnąć tego, aby Bóg dał mu miejsce „w swoim domu”, aby zechciał być „Bogiem z nami”. Dowodzi tego pogańskie wyobrażenie wieczności, które zrodziło co najwyżej „pola elizejskie”, ale nie myśl o powszechnym powołaniu do świętości, czyli o uczestnictwie w życiu samego Boga.

Czy jednak to, o co „nie ośmielamy się prosić” to nie za mało, jak na zapowiedziane w natchnionym tekście, śmiałe przecież wołanie Ducha i Oblubienicy? Czy świadczy o dostatecznym „dopuszczeniu do głosu” Ducha Parakleta? Gdy św. Paweł mówi, że Duch Święty porusza Kościół błaganiem, którego nie jesteśmy w stanie wyrazić słowami, przypomina, że właśnie tej ożywiającej obecności Ducha Prawdy wspólnota wiernych zawdzięcza modlitwy o to, co nie poznane jeszcze, ale obiecane i pewne. Słowa *Apokalipsy* o Duchu Świętym i Oblubienicy świadczą, że Chrystus, który miłuje Kościół, oczekuje takiego wołania.

Zakończenie

We współczesnych tekstach liturgicznych spotykamy wiele sformułowań dotyczących przygotowania się wspólnoty wiernych na przyjście Pana. Znajdują się wśród nich prośby o właściwą dyspozycję i „pragnienie nieba”²⁰⁰. Dość liczne są też modlitwy związane z tym, co nastąpi, gdy Chrystus powróci: o zmartwychwstanie, o zmartwychwstanie w chwale, o zmiłowanie, o miłosierny wynik sądu, o nagrodę wieczną, o radość życia wiecznego, o szczęście bez końca, czyli o dary, których oczekujemy od Pana, uwarunkowane oczywiście spotkaniem z Nim samym.

Trudno „wyizolować” modlitwę o Paruzję, ponieważ, zwłaszcza w odniesieniu do Mszy św., możliwy jest potrójny ciąg interpretacyjny. Nawet bezpośrednio: *Przyjdź, Panie Jezu!* Może dotyczyć zarówno uobecniania wydarzeń zbawczych z przeszłości, eucharystycznego przychodzenia Chrystusa do zgromadzonej przy ołtarzu wspólnoty, czy – szerzej – Jego obecności w historii, czy wreszcie eschatycznej przyszłości. Nie ma jednobrzmiącego: „Przyjdź, Panie Jezu, tu na ołtarzu i przyjdź tak, jak obiecałeś, do całego świata, aby Twoje przyjście stało się widoczne i oczywiste, jak błyskawica od jednego krańca widnokregu aż do drugiego” (por. Łk 17, 24). Jeżeli przebija się taka myśl, to w sposób nieśmiały i nie bezpośrednio. Zdecydowanie przeważają

²⁰⁰ Por. *Modlitwa po Komunii. Czwartek 6 tygodnia wielkanocnego*, [w:] *Mszal z czytaniem. Niedziele...*, dz. cyt., s. 573.

modlitwy o dyspozycję i o dobra wieczne związane z Paruzją. Być może przyjście Chrystusa na końcu czasu – choć tak bogate w treść i decydujące – zajmuje mniej miejsca w liturgii ze względu na swoją „jednorazowość”?

Czy można na tej podstawie cokolwiek powiedzieć o Duchu Świętym, skoro to On modli się wraz z Kościołem o przyjście Zbawiciela? Duch Święty – Sprawca radości i wdzięczności (por. Ga 5, 22) daje o sobie znać w eucharystycznym dziękczynieniu, jakim jest np. *Didache*. Dlatego w prośbie o Paruzję, gdziekolwiek jest zanoszona brzmi tęsknota i wdzięczność, a towarzyszy radość.

Teologia
pastoralna

Słowa kluczowe: Duch Święty, Paruzja, Kościół, liturgia, pokój, radość.